

Nr 27.

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 18 december 1953 dagtecknad proposition, nr 26, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till

L a g

om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna.

Härigenom förordnas som följer.

Lagens tillämpningsområde.

1 §.

Denna lag avser *dels* barn under skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kunna erhålla tillfredsställande vård i enskilt hem, *dels* andra barn under aderton år, som av sådan orsak icke kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, *dels* ock personer över aderton år, som av samma grund äro ur stånd att taga vård om sig själva.

Från lagens tillämpning undantagas de som äro intagna på eller försöksutskrivna från sinnessjukhus eller staten tillhörig anstalt för psykiskt efterblivna.

Handhavandet av de psykiskt efterblivnas undervisning och vård.

2 §.

Det åligger landsting att svara för att de psykiskt efterblivna inom landstingsområdet erhålla undervisning och vård enligt denna lag och med stöd därav meddelade föreskrifter.

För varje landstingsområde skall landstinget låta upprätta en plan för ordnandet av undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom området. I planen skola upptagas specialskolor (*särskolor*) och vårdanstalter med erforderligt antal platser ävensom organ för öppen vård. Planen

skall för prövning och fastställelse underställas Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer. Ändring av planen fastställas av Konungen eller myndigheten.

Två eller flera landsting må upprätta gemensam plan och jämväl eljest förena sig om gemensamma särskolor och vårdanstalter samt därtill anknuten öppen vård.

Kan det antagas att åt visst antal efterblivna inom ett landstingsområde plats kan beredas vid enskild särskola eller vårdanstalt, som i den ordning Konungen bestämmer godkänts för mottagande av efterblivna elever eller patienter från hela riket, må planen fastställas ändå att den icke upptager platser för dessa efterblivna.

Med särskola och vårdanstalt avses nedan i denna lag allenast sådan särskola och vårdanstalt, som är upptagen i fastställd plan eller som godkänts enligt vad i fjärde stycket sägs.

3 §.

I den mån icke annan drager försorg därom, åligger det landsting att anordna och driva de särskolor och vårdanstalter, som finnas upptagna i den i 2 § omförmälda planen. Det åligger ock landsting att, i den mån erforderliga medel icke annorledes tillhandahållas, bestrida kostnaderna för anordnande och drift av annan tillhöriga skolor och anstalter, som upptagits i planen, dock endast i den utsträckning dessas skol- eller vårdplatser äro avsedda för landstingsområdets behov.

4 §.

Skyldighet för landsting att ansvara för undervisning och vård enligt 2 § föreligger ej i fråga om

a) psykiskt efterblivna, som äro blinda, dövstumma, höggradigt vanföra eller epileptiska eller som på grund av asocialitet, indisciplinärt uppträdande, hypersexualitet eller av annat liknande skäl svårligen kunna undervisas eller vårdas tillsammans med andra psykiskt efterblivna, samt

b) höggradigt psykiskt efterblivna, som äro så svårskötta, att de fordra vård å specialanstalt, eller som lida av tuberkulos i smittsamt skede.

5 §.

1 mom. Särskola skall vara inrättad för externatundervisning eller såsom internat.

Särskilda former av internat äro

a) *småbarnshem* med förskola för därför lämpade barn under skolåldern;

b) *skolhem* med skola för allmän teoretisk och praktisk undervisning för dem som enligt 10 § äro skolpliktiga vid särskola; samt

c) *yrkeshem* för särskolepliktiga, som efter undervisning i skolhem anses böra erhålla yrkesundervisning.

I första hand skall, när förutsättningar härför föreligga, behovet av särskoleundervisning tillgodoses genom externatskolor eller externatplatser vid småbarnshem, skolhem och yrkeshem. För stad med minst 25 000 invånare skall externatundervisning alltid vara anordnad.

I anslutning till särskola skall för varje landstingsområde finnas observationsavdelning eller observationsplatser för undersökning av barn, som ifrågasättas behöva undervisning eller vård enligt denna lag.

2 mom. Särskilda former av vårdanstalter äro

a) *arbetshem* för arbetsföra efterblivna, som erhållit undervisning i särskola men äro ur stånd att taga vård om sig själva, och med dem i förståndsutveckling och arbetsförmåga likställda;

b) *ålderdomshem* för efterblivna, som vårdats eller kunnat vårdas i arbetshem men icke längre äro arbetsföra;

c) *vårdhem* för efterblivna barn, som kunna antagas icke vara lämpade för särskoleundervisning eller icke kunna tillgodogöra sig sådan undervisning; samt

d) *vårdhem* för höggradigt efterblivna vuxna, som icke kunna vårdas i arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna.

I stället för ålderdomshem för efterblivna må anordnas särskilda platser för åldringar vid arbetshem. Där så finnes lämpligt bör inrättas daghem för efterblivna barn och vid vårdhem anordnas sysselsättningsavdelning.

6 §.

I varje landstingsområde skall finnas en av landstinget utsedd *centralstyrelse* för undervisning och vård av psykiskt efterblivna. Centralstyrelsen skall inom sitt verksamhetsområde planlägga och samordna den undervisning, anstaltsvård och öppna vård, för vilken landstinget enligt denna lag svarar, samt handhava ledningen av den verksamhet, som utövas av de för sådant ändamål av landstinget drivna särskolorna och anstalterna samt av organen för den öppna vården. Centralstyrelsen skall jämväl enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar hava lokal tillsyn öfver enskilda särskolor och vårdanstalter.

Centralstyrelsens befattning enligt denna lag med ärenden om inskrivning vid och utskrivning från särskola och vårdanstalt, om förlängning av skolplikten, om kvarhållande för observation samt om provisorisk intagning å vårdanstalt skall utövas av en delegation, bestående av en av länsstyrelsen utsedd lagfaren ordförande, vilken bör vara innehavare av domarämbete, samt, efter centralstyrelsens bestämmande, minst två högst fyra av styrelsen inom sig utsedda ledamöter. Närmare bestämmelser om delegationens verksamhet, om ärendenas handläggning inför delegationen samt om suppleanter för delegationens ledamöter meddelas av Konungen.

Föreana sig landsting om gemensamma särskolor och vårdanstalter, må en gemensam centralstyrelse utses eller vissa centralstyrelsens uppgifter

överlåtas på en särskild styrelse. Om handläggningen i fall som nu sagts av de i andra stycket avsedda ärendena förordnar Konungen.

Ledningen av externatskola må överlåtas på skolstyrelsen i vederbörande skoldistrikt.

7 §.

Vid särskola och vårdanstalt skall föreståndare finnas anställd. Centralstyrelsen skall utse föreståndaren för någon av landstingets särskolor att vara *rektor* vid dessa skolor med den därtill anknutna öppna vården samt föreståndaren för någon av landstingets vårdanstalter eller annan lämplig person att vara styrelsens *vårdföreståndare*.

Den i 9 § nämnda huvudtillsynsmyndigheten eller efter dess bemyndigande vederbörande centralstyrelse äger i fråga om viss särskola eller vårdanstalt föreskriva att vad i denna lag stadgas om rektor eller vårdföreståndare helt eller delvis skall gälla skolans eller anstaltens föreståndare.

8 §.

Vid särskola och vårdanstalt skall finnas en för den medicinsk-psykiatriska undersökningen, behandlingen och vården därstädes ansvarig läkare (*skolläkare, anstaltsläkare*). Centralstyrelsen skall utse skolläkaren eller anstaltsläkaren vid någon under styrelsens ledning stående skola eller anstalt eller ock annan läkare med psykiatrisk specialutbildning att vara *centralstyrelsens läkare*.

9 §.

Överinseendet över den undervisning och vård, som meddelas enligt denna lag, utövas av skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen med den fördelning mellan dessa myndigheter av uppgifter och befogenheter, som Konungen bestämmer. För varje särskola och vårdanstalt skall en av dessa myndigheter vara huvudtillsynsmyndighet.

Särskoleplikt samt skyldighet att underkasta sig vård.

10 §.

Psyiskt efterbliven, som kan tillgodogöra sig teoretisk eller praktisk undervisning vid särskola, är skolpliktig vid sådan skola från och med det kalenderår, under vilket han fyller sju år, under så lång tid som han är i behov av dylik undervisning, dock ej längre än till och med det kalenderår, under vilket han fyller tjuguetta år.

Föreligga synnerliga skäl, må särskoleplikten efter beslut av centralstyrelsen förlängas att avse tid efter tjuguetta års ålder, dock längst till och med det kalenderår, under vilket den efterblivne fyller tjugotre år.

11 §.

Psykiskt efterbliven, som icke är särskolepliktig, skall efter fyllda sexton år vara underkastad öppen vård eller vård å vårdanstalt enligt denna lag. Intagning å arbetshem eller åldersdomshem för efterblivna och kvarhållande å sådant hem för vård får dock endast ske efter medgivande av den efterblivne eller, därest han är underårig, av hans vårdnadshavare eller, om han är förklarad omyndig, av hans förmyndare.

Angående omhändertagande av barn under sexton år stadgas i barnavårdslagen.

Anmälan och inskrivning m. m.

12 §.

Barn, som är i behov av undervisning eller vård enligt denna lag, må av vårdnadshavaren anmälas för inskrivning vid särskola eller vårdanstalt.

Har vårdnadshavaren icke anmält särskolepliktigt barn för inskrivning vid särskola, skall skolstyrelsen föranstalta om att anmälan göres. Styrelsen skall därom underrätta barnavårdsnämnden.

Det åligger barnavårdsnämnden att, där förhållandena så påkalla, verka för att psykiskt efterblivna barn erhålla vård enligt denna lag. Är efterblivet barn omhändertaget enligt barnavårdslagen eller har det fyllt sexton år, äger nämnden anmäla det för inskrivning vid särskola eller vårdanstalt.

Skolstyrelsen och barnavårdsnämnden skola tillse, att särskild läkarundersökning verkställas å barn, som kunna antagas behöva särskoleundervisning eller vård å vårdanstalt.

Beträffande psykiskt efterblivna, som fyllt aderton år, åligger det fattigvårdsstyrelsen att vidtaga de åtgärder, som erfordras för att de efterblivna erhålla vård enligt denna lag, därvid vad i fjärde stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning. Styrelsen äger anmäla sådan efterbliven för inskrivning vid vårdanstalt. Anmälan, varom nu är fråga, må jämväl göras av förmyndaren eller vårdnadshavaren, centralstyrelsens läkare samt, såvitt angår den som är eller varit intagen i särskola, skolans föreståndare.

13 §.

Anmälan, som i 12 § sägs, skall insändas till centralstyrelsen för det landstingsområde, där den efterblivne är mantalsskriven, samt skall innehålla de uppgifter och vara åtföljd av läkarintyg och de övriga handlingar, Konungen föreskriver.

14 §.

Jämlikt 12 § inkommen anmälan beträffande barn skall av centralstyrelsen överlämnas till rektor, som har att, efter samråd med styrelsens läkare, pröva huruvida barnet är hänförligt under denna lag samt, därest

så befinnes vara fallet, huruvida barnet skall inskrivas vid särskola. På begäran av läkaren ävensom då rektor finner sådan inskrivning böra ske men vårdnadshavaren icke medgivit åtgärden, skall ärendet dock hänskjutas till centralstyrelsen, vilken jämväl äger pröva om barnet i stället bör inskrivas vid vårdanstalt.

Har rektor vid prövning enligt första stycket funnit barn vara hänförligt under denna lag men icke kunna tillgodogöra sig undervisning vid särskola, ankommer det på centralstyrelsens läkare och vårdföreståndaren att besluta, huruvida barnet skall inskrivas vid vårdanstalt. Fråga om sådan inskrivning skall dock prövas av centralstyrelsen, då läkaren och vårdföreståndaren icke äro ense om att inskrivning bör ske ävensom då vårdnadshavaren ej medgivit åtgärden. Vid denna prövning äger centralstyrelsen jämväl förklara barnet ej vara hänförligt under denna lag eller besluta om dess inskrivning vid särskola.

Till centralstyrelsen inkommen anmälan om inskrivning vid vårdanstalt av den som fyllt aderton år skall överlämnas till vårdföreståndaren, som jämte centralstyrelsens läkare har att pröva, huruvida inskrivning skall ske. Därvid skall vad i andra stycket sägs om centralstyrelsens prövning av fråga om inskrivning äga motsvarande tillämpning; och skall hänskjutande till centralstyrelsen ske jämväl på yrkande av den, vars inskrivning begäres, ävensom, beträffande den som är över tjuguet år, därest han själv eller hans förmyndare icke medgivit åtgärden.

Är det i 13 § avsedda läkarintyget utfärdat av centralstyrelsens läkare, skall vad ovan i denna paragraf stadgas om sådan läkare i stället gälla annan läkare, som centralstyrelsen bestämmer.

15 §.

Innan beslut meddelas om barns inskrivning vid särskola eller vårdanstalt, skall, där centralstyrelsen, rektor eller centralstyrelsens läkare finner, att barnets psykiska utveckling bör ytterligare prövas, barnet intagas å särskola för observation. Senast sex månader härefter skall frågan om barnets inskrivning vid särskola eller vårdanstalt prövas. Anses härvid ytterligare observation nödvändig, må barnet efter medgivande av centralstyrelsen kvarhållas för observation under tid som styrelsen bestämmer, dock högst sex månader såvida fråga ej är om barn under skolåldern. Sådant medgivande erfordras dock icke i fråga om kvarhållande vid externatskola med vårdnadshavarens tillstånd.

På framställning av vårdnadshavaren eller med hans medgivande må rektor efter samråd med centralstyrelsens läkare eller skolläkaren besluta, att barn, som kan antagas vara psykiskt efterblivet, får intagas å särskola för observation efter vad i första stycket stadgas, ändå att anmälan om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt ej skett. Det åligger härvid rektor och läkaren att tillse att anmälan i förekommande fall göres.

16 §.

Den som inom visst landstingsområde är inskriven vid särskola eller vårdanstalt må överflyttas till annat landstingsområde, i den mån ändring av den inskrivnes mantalsskrivningsort föranleder därtill.

Intagning, öppen vård m. m.

17 §.

Barn, som inskrivits vid särskola, skall efter centralstyrelsens eller rektors bestämmande intagas å externatskola eller, därest detta med hänsyn till barnets bosättningsort och övriga förhållanden icke är lämpligt, i småbarnshem, skolhem eller yrkeshem. För intagning i enskild särskola gälla härvid av huvudtillsynsmyndigheten meddelade bestämmelser.

Där skäl därtill äro, må med intagning av särskolepliktig i särskola anstå, dock högst två år.

Där så kan ske, skall elev vid såsom internat inrättad särskola under ferierna vistas i föräldrahemmet eller annat enskilt hem, där lämplig vård och betryggande tillsyn kunna beredas.

18 §.

Särskoleelev, som antages kunna tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning, må för prövning härav försöksutskrivras från särskolan.

Såsom förberedelse till slutlig utskrivning av särskoleelev må denne, när med hänsyn till hans ålder och mognad samt de kunskaper och färdigheter han inhämtat så finnes lämpligt, utackorderas i familjevård eller ock för viss tid eller tills vidare försöksutskrivras till inackorderingshem, lämpligt enskilt hem eller eljest till öppen vård.

Försöksutskrivnen må vara underkastad tillsyn genom särskilt utsedd övervakare. Försöksutskrivning må jämväl förbindas med åläggande att iakttaga de föreskrifter, som meddelas i anledning av utskrivningen. Åsidosättas sålunda givna föreskrifter eller finnes eljest fortsatt utbildning vid särskola erforderlig, må den efterblivne återintagas i skolan.

Beslut om åtgärder enligt denna paragraf meddelas av särskolans föreståndare, där ej annat följer av vad i 21 § tredje, fjärde och femte styckena stadgas.

19 §.

Vid vårdanstalt inskriven skall, där han ej är i oundgängligt behov av anstaltsvård, utackorderas i familjevård eller försöksutskrivras till öppen vård; och skall med avseende å sådan försöksutskrivning vad i 18 § tredje stycket stadgas äga motsvarande tillämpning.

Kan öppen vård ej komma i fråga och har, där så erfordras, medgivande till intagning lämnats, skall den efterblivne intagas å en med hänsyn

till åldern och vårdbehovets art lämplig vårdanstalt. För intagning å enskild vårdanstalt skola härvid gälla av huvudtillsynsmyndigheten meddelade bestämmelser.

På framställning av vårdnadshavare för underårig eller förmyndare för omyndigförklarad eller med hans medgivande så ock, i fråga om barn som är omhändertaget enligt barnavårdslagen, på begäran av barnavårdsnämnden må psykiskt efterbliven provisoriskt intagas å vårdanstalt i avbidan på beslut om inskrivning vid sådan anstalt; och skall i sådant fall vad i 15 § stadgas äga motsvarande tillämpning.

Beslut om åtgärder enligt denna paragraf meddelas av centralstyrelsen eller av vårdföreståndaren i samråd med centralstyrelsens läkare eller anstaltsläkaren eller, beträffande åtgärder som avse den öppna vården, av någon av dem eller föreståndare för vårdanstalt, allt enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar. Angående prövning i vissa fall av fråga om försöksutskrivning stadgas i 21 § tredje, fjärde och femte styckena.

Utskrivning.

20 §.

Vid särskola eller vårdanstalt inskriven, som befinnes icke längre kunna hänföras till någon av de i 1 § omförmälda grupperna psykiskt efterblivna, skall omedelbart slutligt utskrivas.

Vid särskola inskriven, som överflyttas till vårdanstalt och inskrives där, skall slutligt utskrivas från skolan. Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning, om vid vårdanstalt inskriven överflyttas till särskola och där inskrives.

Slutlig utskrivning från särskola skall ske jämväl eljest då särskoleplikten upphör.

21 §.

Slutlig utskrivning eller utskrivning på försök från särskola eller vårdanstalt må påkallas av den inskrivne själv, om han fyllt sexton år, ävensom av hans förmyndare eller vårdnadshavare så ock av centralstyrelsens läkare. Utskrivning må ock beslutas utan särskild framställning, och åligger det härutinnan föreståndare och läkare vid särskolor och vårdanstalter att städse giva akt på de intagnas psykiska utveckling och vid lämpliga tidpunkter pröva, huruvida utskrivning kan ske. Beträffande i särskola intagen, som fyllt sexton år, skall sådan prövning ske minst en gång årligen. Utan särskild framställning skall ock frågan om utskrivning beträffande i skolhem eller yrkeshem intagen prövas, då han uppnått aderton års ålder.

Där ej annat följer av vad nedan stadgas, meddelas beslut om slutlig utskrivning från särskola av rektor efter skolläkarens hörande och beslut om slutlig utskrivning från vårdanstalt av vårdföreståndaren och anstalts-

läkaren i samråd. Angående beslut om försöksutskrivning är stadgat i 18 och 19 §§.

Fråga om utskrivning skall prövas av centralstyrelsen dels i fall, som i första stycket sista punkten sägs, dels ock därest detta yrkas av

a) inskriven, som fyllt sexton år, eller hans förmyndare eller vårdnadshavare; eller

b) rektor, föreståndare eller läkare vid särskolan eller vårdanstalten, vårdföreståndaren eller centralstyrelsens läkare.

Ändå att yrkande som nu sagts icke gjorts, må centralstyrelsen upptaga utskrivningsfråga till prövning, därest styrelsen beträffande viss inskriven förbehållit sig detta eller den eljest finner särskilda skäl påkalla omprövning av sådan fråga.

Står särskola eller vårdanstalt, som avses i 2 § fjärde stycket, under ledning av en styrelse med lagfaren ledamot, äger huvudtillsynsmyndigheten förordna att vad i denna paragraf stadgas om centralstyrelsen i stället skall avse denna styrelse.

Undervisnings- och vårdkostnader.

22 §.

Undervisning och vård enligt denna lag av psykiskt efterbliven, som är inskriven eller för observation intagen vid särskola eller som är inskriven vid vårdanstalt och ej fyllt tjuguet år, skall vara kostnadsfri, dock att landstinget eller efter Konungens bestämmande annan som driver särskola eller vårdanstalt äger att såsom ersättning för kostnaden uppbära den inskrivne tillkommande folkpension eller särskilt barnbidrag så ock allmänt barnbidrag, som enligt 7 § lagen om allmänna barnbidrag må utgå för den efterblivne. Den som sålunda uppbär folkpension skall vara skyldig att enligt de närmare föreskrifter Konungen meddelar tillhandahålla den pensionsberättigade fickpengar eller använda motsvarande belopp för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta.

För vård på vårdanstalt av psykiskt efterbliven, som fyllt tjuguet år, skall erläggas avgifter, som fastställas av Konungen eller myndighet, som Konungen bestämmer.

Utan hinder av vad i första stycket sägs skall försöksutskrivning och i familjevård utackorderad psykiskt efterbliven, som där avses, vara skyldig gälda kostnaderna för vården i den utsträckning centralstyrelsen bestämmer.

Besvär och handräckning.

23 §.

1 mom. Klagan över beslut rörande inskrivning eller intagning vid särskola eller vårdanstalt, utskrivning från sådan skola eller anstalt eller rö-

rande överflyttning från en skola eller anstalt till annan ävensom över beslut rörande den öppna vården må föras hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Talan mot beslut, varigenom inskrivning vägrats, må fullföljas, förutom av den som saken rör, av skolstyrelsen, barnavårdsnämnden eller fattigvårdsstyrelsen.

2 mom. Har huvudtillsynsmyndigheten förklarat, att någon skall inskrivas vid särskola eller vårdanstalt eller intagas å vårdhem, eller lämnat framställning om slutlig utskrivning utan bifall, må ändring i beslutet sökas hos Konungen genom besvär, som skola hava inkommit till inrikesdepartementet inom en månad från det klaganden erhållit kännedom om beslutet.

Övriga av huvudtillsynsmyndigheten jämlikt 1 mom. meddelade beslut må icke överklagas.

Huvudtillsynsmyndighetens beslut går i verkställighet utan hinder av att klagan föres.

24 §.

Efterkommes icke beslut om intagning i särskola eller vårdhem eller föreläggande av skolstyrelse eller barnavårdsnämnd om inställande för läkarundersökning av barn, som kan antagas vara psykiskt efterblivet enligt vad i 1 § sägs, är polismyndighet skyldig att på begäran av rektor, vårdföreståndare, föreståndare för skola eller vårdhem eller den kommunala myndighet, som närmast svarar för den efterblivnes omhändertagande, lämna nödig handräckning för verkställande av beslutet eller föreläggandet.

Handräckning för verkställande av intagningsbeslut må dock ej lämnas, med mindre tjugu dagar förflutit från det beslutet om inskrivning vid särskola eller vårdanstalt delgivits den som avses med beslutet eller, där est han är underårig, hans vårdnadshavare eller, om han är förklarad omyndig, hans förmyndare samt det visas, att beslutet icke inom nämnda tid överklagats. Dock må den myndighet, hos vilken klagan skall föras, i ärende, som dragits under dess prövning, förordna, att beslutet skall verkställas i avbidan på ärendets slutliga avgörande.

Polismyndighet vare ock skyldig att på begäran av rektor, vårdföreståndare eller föreståndare för särskola eller vårdhem lämna nödig handräckning för återförande till sådan skola eller hem av där intagen, som olovligen undanhåller sig från anstalten.

Särskilda föreskrifter.

25 §.

Vad i denna lag stadgas om landsting och landstingsområde äger motsvarande tillämpning å stad, som icke deltager i landsting.

26 §.

Närmare föreskrifter rörande tillämpningen av denna lag utfärdas av Konungen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1955, från och med vilken dag lagen den 30 juni 1944 (nr 477) om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa upphör att gälla.

Där i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till stadgande i lagen den 30 juni 1944, skall i stället motsvarande bestämmelse i nya lagen tillämpas.

Det åligger landsting att senast den 1 november 1954 eller den senare dag Konungen fastställer till Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer inkomma med sådan plan för ordnandet av särskoleundervisningen och vården av de psykiskt efterblivna inom landstingsområdet, varom förmåles i 2 §.

I samband med propositionen har utskottet förehaft två i anledning av densamma väckta motioner, nämligen nr 361 i första kammaren av fru *Sjöström-Bengtsson m. fl.* och nr 466 i andra kammaren av fru *Ericsson* i Luleå och herr *Hammar*.

I motionerna, som är likalydande, hemställes att riksdagen vid behandlingen av proposition nr 26 måtte beakta de synpunkter som anförts i motionerna. En närmare redogörelse för innehållet i motionerna lämnas i utskottets nedan intagna yttrande.

Beträffande de skäl som ligger till grund för det genom propositionen framlagda lagförslaget får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till propositionen.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I propositionen föreslås, att en laglig reglering av sinnesslövärderna i dess helhet skall genomföras och ersätta den ofullständiga lagstiftning, som f. n. finns på området, nämligen lagen den 30 juni 1944 om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa. Den nya lag, som föreslås, skall omfatta bildbara och obildbara psykiskt efterblivna (sinnesslöa) i alla åldrar.

Undervisning och vård av de efterblivna, som den föreslagna nya lagen avser, skall stå under huvudmannaskap av landstingen. Dock göres undantag för vissa asociala eller särskilt svårskötta, vilka liksom hittills i regel skall omhändertagas genom statens försorg. Med landstingen jämställas de landstingsfria städerna. Varje landsting skall för sitt område låta upprätta en plan över hur undervisningen och vården av de efterblivna skall ordnas. Planen skall för fastställelse underställas Kungl. Maj:t eller central myndighet. I planen skall upptagas särskolor och vårdanstalter av närmare angivna slag och med erforderligt antal platser. Även enskilda anstalter kan upptagas i planen. Hela verksamheten skall stå under ledning av en av landstinget utsedd centralstyrelse.

Lagförslaget innehåller vidare regler om särskoleplikt för sådana efterblivna barn och ungdomar, som kan tillgodogöra sig särskoleundervisning, samt om skyldighet för höggradigt efterblivna att underkasta sig vård å vårdanstalt. Av rättssäkerhetsskäl har noggranna regler uppställts om inskrivning och intagning vid skolor och anstalter liksom om utskrivning därifrån. Prövningen av dessa frågor skall i tveksamma fall verkställas av en delegation inom centralstyrelsen med en av länsstyrelsen utsedd lagfaren ordförande.

Undervisning och vård enligt lagen skall för den som är under 21 år i princip vara kostnadsfri; för äldre skall erläggas avgifter enligt fastställd taxa.

Inledning.

I propositionen anför *departementschefen*, statsrådet Hedlund, inledningsvis:

»Under senare år har det blivit alltmer uppenbart att vården av de sinnesslöa är en eftersatt vårdgren. Det har sagts att den befinner sig i ett krisläge. Otivelaktigt är också många anstalter för sinnesslöa otidsenliga och antalet vårdplatser är otillräckligt. Fem statliga kommittéer har under det senaste decenniet arbetat med reformförslag på detta vårdområde, men man har ännu bara hunnit fram till partiella lösningar. Redan den första av dessa utredningar lade visserligen 1943 fram ett betänkande om sinnesslövårdens organisation (SOU 1943: 29) med bl. a. förslag till lag om sinnesslövården, enligt vilken landstingen med vissa undantag skulle svara för undervisning och vård av de sinnesslöa barnen medan staten i huvudsak skulle ha hand om sinnesslövården i övrigt. Men i den proposition, som grundade sig på detta betänkande och som förelades 1944 års riksdag (prop. 1944: 205), upptogs endast den del av förslaget, som avsåg de bildbara sinnesslöa barnen. Förslaget godtogs i denna del av riksdagen. Den härigenom antagna alltjämt gällande lagstiftningen på området — lagen den 30 juni 1944 (nr 477) om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa — avser därför endast dessa barn.

Någon lagstiftning eller andra bestämmelser, som rör sinnesslövården i dess helhet och klarlägger ansvaret för de obildbaras och de äldre bildbaras vård, finns däremot icke. Sinnesslövården är sålunda alltjämt endast i begränsad omfattning reglerad i lag. Sinnessjuklagen den 19 september 1929 är dock enligt uttrycklig bestämmelse (7 §) tillämplig även på sinnesslöa och på grund härav kan sinnesslöa, som behöver vård på sinnessjukhus, intagas på sådant sjukhus och tvångsvis kvarhållas där. Fem statliga sjukhus (Västra Ny, Vipeholm, Källshagen, Västra Mark och Sal-

berga), helt eller delvis avsedda för vissa kategorier sinnesslöa, har även förklarats vara sinnessjukhus. Men sinnessjuklagen upptar inga regler om ansvaret för vården. Beträffande det stora flertalet vårdanstalter för sinnesslöa, för vilka landsting, städer utanför landsting och enskilda är huvudmän, har något förordnande enligt sinnessjuklagen icke meddelats och i fråga om dessa är denna lag icke tillämplig. Till följd av dessa förhållanden vårdas alltså åtskilliga sinnesslöa på ålderdomshem och andra primärkommunala anstalter, som icke är avsedda för detta klientel.

I anledning av en motion behandlades vissa frågor rörande sinnesslö-vården vid 1946 års riksdag. Riksdagen (skr. nr 392) hemställde, med bifall till en vid andra lagutskottets utlåtande i ärendet fogad reservation, om utredning i vissa i motionen berörda hänseenden. I reservationen framhölls, att utredningen borde avse bl. a. frågan om riktlinjerna för vården av obildbara och äldre bildbara sinnesslöa samt huruvida en enhetlig lagstiftning rörande vården av samtliga sinnesslöa borde genomföras. Med anledning härav tillkallades den 28 juni 1946 tre sakkunniga för att verkställa utredning om organisationen och finansieringen av den sinnesslö-vård, som icke reglerades genom 1944 års lag. Dessa sakkunniga, 1946 års sinnesslö-vårdsutredning, framlade den 22 december 1948 betänkande om sinnesslö-vården (SOU 1949: 11). I betänkandet förordades en omorganisation av denna vårdgren. Vården skulle bli kostnadsfri för alla och ansvaret lades, med undantag för de komplicerade och svårskötta fallen, på landstingen och städerna utanför landsting. Bestämmelserna innefattades i ett förslag till sinnesslölag. Vidare förordades helt nya grunder för statsbidragsgivningen. — — —

1951 års sinnesslö-vårdsutredning har delvis redovisat sitt uppdrag genom ett den 15 februari 1952 överlämnat betänkande med förslag till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna m. m. (stencilerat). Lagförslaget bygger på 1946 års utredning och reglerar i likhet med denna vården av alla kategorier sinnesslöa utom de komplicerade och svårskötta fallen. Huvudmannaskapet föreslås skola åvila landstingen och städerna utanför landsting med väsentliga bidrag från staten till anläggnings- och driftkostnader. Utredningen kommer senare att lägga fram förslag i statsbidragsfrågan. I princip avses vården skola bli kostnadsfri; utredningen förordar dock att vårdavgift skall utgå för vuxna sinnesslöa intill dess den fria sjukhusvården införts. För att stärka garantierna mot obefogade frihetsberövanden föreslår utredningen slutligen att särskilda organ, kallade anstaltsnämnder, inrättas för handläggning av tveksamma frågor om intagning vid och utskrivning från skolor och anstalter inom sinnesslö-vården och för lokal tillsyn. — — —

Över 1951 års sinnesslö-vårdsutrednings betänkande har efter remiss yttranden avgivits av justitiekanslersämbetet, socialstyrelsen, pensionsstyrelsen, statskontoret, skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen, överståthållaräm-

betet, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, länsstyrelsen i Kopparbergs län, samtliga landstings förvaltningsutskott eller sjukvårdsberedning utom Kalmar läns södra, Kronobergs, Blekinge och Örebro läns, stadsfullmäktige eller drätselkammaren i samtliga städer utanför landsting, styrelserna för svenska landstingsförbundet och svenska stadsförbundet, svenska socialvårdsförbundet, svenska läkaresällskapet, Sveriges läkarförbund, svenska psykiatriska förbundet (de båda sistnämnda har yttrat sig gemensamt), styrelserna för svenska provinsialläkarföreningen och allmänna svenska föreningen för sinnesslöa och fallandesjuka, de enskilda anstalternas förening för vården av sinnesslöa och fallandesjuka, föreningen Sävstaholmskolorna, svenska särskolornas lärarförening och sinnesslöskolornas förståndsförening. Älvsborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens läns landstings förvaltningsutskott har dock endast instämt i yttrandet från landstingsförbundets styrelse.

Landstingens förvaltningsutskott har i flera fall överlämnat yttrande från styrelsen för landstingets centralanstalt för undervisning och vård av bildbara sinnesslöa barn. Från städerna utanför landsting har överlämnats och återopats yttranden från olika kommunala nämnder och styrelser.

I flertalet yttranden har förslaget huvudgrunder godtagits. Några remissinstanser har dock kritiserat den enhetliga regleringen av vårdgrenen och yrkat att skol- och vårdfallen bland de sinnesslöa skulle behandlas i skilda lagar.»

Gällande bestämmelser.

Grundläggande bestämmelser om sinnesslövärderna finns i den tidigare omnämnda lagen den 30 juni 1944 om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa. Genom lagen infördes skolplikt för bildbara sinnesslöa samt skyldighet för dem att underkasta sig viss praktisk utbildning efter skoltiden till dess de fyllt 21 år. Landsting och städer, som ej deltar i landsting, skall draga försorg om att bildbara sinnesslöa erhåller sådan undervisning och vård, som avses i lagen. För dylikt ändamål skall för varje landstingsområde och stad utanför landsting finnas en centralanstalt, i princip omfattande upptagningshem för barn före skolåldern, skolhem med sinnesslöskola för undervisning av barn i skolåldern samt arbetshem för ytterligare utbildning i praktiskt hänseende av dem, som avslutat undervisningen i skolhemmet. Det har vid lagens tillkomst förutsatts, att de sinnesslöanstanter, som av landstingen och städerna utanför landsting tidigare inrättats och på vilka intagits såväl bildbara som obildbara, efter erforderliga kompletteringar skall kunna fungera såsom centralanstalter. Där genom överenskommelse med enskilt upptagnings-, skol- eller arbetshem omhändertagandet av de sinnesslöa ordnats på tillfredsställande sätt, äger skolöverstyrelsen emellertid medgiva befrielse från skyldighet att anordna hem

av motsvarande slag. I den mån så lämpligen kan ske, får behovet av skolplatser tillgodoses genom inrättande av externatskola eller externatplatser vid skolhem.

För den, som är inskriven vid centralanstalt, skall vården vara kostnadsfri från det den inskrivne inträtt i skolåldern till dess han fyllt tjuguet år, dock att anstalten äger att såsom ersättning för vårdkostnaden uppbära den inskrivne tillkommande folkpension eller särskilt barnbidrag så ock allmänt barnbidrag, som enligt 7 § lagen om allmänna barnbidrag må utgå för den inskrivne.

Lagen trädde i kraft den 1 januari 1945. Föreskrifterna i 2 §, som innehöll skyldighet för landsting respektive stad, som ej deltagar i landsting, att draga försorg om att bildbara sinnesslöa inom landstingsområdet eller staden erhåller undervisning och vård enligt i lagen eller med stöd därav meddelade föreskrifter, skall dock icke äga tillämpning förrän den dag Konungen förordnar. Sådant förordnande har ännu icke meddelats. Intill dess centralanstalt anordnats skall vad i lagen föreskrives beträffande dylik anstalt i stället i tillämpliga delar gälla landsting eller stad, som ej deltagar i landsting, tillhörigt skolhem med därtill eventuellt anslutet upptagnings- eller arbetshem. Om skolhem ej finnes, gäller vad nu sagts externatskola, där sådan finnes.

Av det anförda framgår, att centralanstalterna närmast är avsedda för yngre bildbara sinnesslöa, vilka från skolålderns inträde kan tvångsvis kvarhållas där. För övriga kategorier sinnesslöa finnes ej någon lagstiftning motsvarande 1944 års lag. Som inledningsvis nämnts gäller sines-sjuklagen för några statliga anstalter, avsedda för svårskötta, asociala och psykopatiska sinnesslöa. Därjämte finns många kommunala och enskilda anstalter, mestadels arbetshem för äldre bildbara och vårdhem för obildbara, vilka drivas med statsbidrag och på grund därav är underkastade vissa bestämmelser i statsbidragskungörelser, främst bestämmelser av organisatorisk art.

Vården av de vuxna bildbara och de obildbara är sålunda icke kostnadsfri utan där utgår vårdavgifter, fastställda av medicinalstyrelsen. Vid de enskilda anstalterna växlade dessa avgifter 1951 för vårdhemmen mellan 1 800 och 2 600 kronor och för arbetshemmen mellan 1 500 och 2 200 kronor. 1952 har höjning skett beträffande omkr. $\frac{1}{3}$ av vårdhemmen med 100—300 kronor, medan arbetshemsavgifterna höjts med 400—800 kronor. I den mån vårdavgiften icke täcks av barnbidrag eller folkpension svarar i sista hand patienten eller den, som ansvarar för honom, för avgiften. I fattigvårdsfall betalar fattigvårdssambället (kommunen) avgiften men får enligt 40 § fattigvårdslagen och 63 § barnavårdslagen ersättning av vederbörande landsting för vad det utgivit. Enligt en särskild lag av 1919 om lindring i mindre bemedlades kostnader för vård av sinnesslöa m. fl. kan även andra mindre bemedlade än sådana, som kan erhålla fattigvård,

få ersättning för dessa kostnader av kommunen, som i sin tur får gottgörelse av landstinget.

Platsbehovet inom sinnesslövrården.

Någon självständig inventering av antalet sinnesslöa i landet och någon undersökning i vilken mån dessa kan anses behöva vård på anstalt har ej gjorts av vare sig 1946 eller 1951 års sinnesslövrårdsutredning. Av olika skäl ställer det sig ytterst svårt att göra en sådan total inventering med anspråk på någon större grad av tillförlitlighet. I det betänkande, som avgivits av förstnämnda utredning, refereras dock några undersökningar som i vissa län gjorts av folkskolebarnens intelligens och antalet sinnesslöa bland dem. Utredningen framhåller, att dessa undersökningar, sett ur hela landets synpunkt, endast hade karaktären av stickprov. Lokala differenser kunde naturligtvis förekomma. Resultaten torde dock kunna anses vara tillämpliga även för övriga delar av landet.

Med ledning av de nämnda undersökningarna har utredningen upprättat följande tablå över antalet i hela landet befintliga sinnesslöa i behov av plats på internat.

Alder	Bildbara	Obildbara	Summa
0—6 år	—	1 200	1 200
7—15 „	8 500	1 700	10 200
17—30 „	2 500	2 300	4 800
31—40 „	1 100	1 500	2 600
41— „	1 700	3 300	5 000
Summa	13 800	10 000	23 800

Utredningen framhåller att, om uppgifterna i tablån jämfördes med platstillgången, närmare 12 000 platser, och beräkningarna kunde anses tillförlitliga, så skulle nya anstaltsplatser erfordras för cirka 7 000 bildbara och 4 000 obildbara sinnesslöa. De anförda siffrorna måste emellertid bedömas med största försiktighet. De hade tillkommit genom en grov uppskattning av platsbehovet. Utredningen fortsätter.

Resultaten av dessa beräkningar synas enligt de sakkunnigas mening icke vara ägnade att nu läggas till grund för en uppskattning av platsbehovet inom den slutna sinnesslövrården. Begränsar man sig till det direkt registrerade klientelet kan man emellertid konstatera en brist på omkring 4 000 platser, som i första hand bör fyllas. Denna siffra inrymmer 731 anmälda till anstalter för bildbara sinnesslöa, 1 014 anmälda till anstalter för obildbara sinnesslöa, 1 597 intagna i och anmälda till anstalter för sinnessjuka samt 688 på ålderdomshem intagna sinnesslöa. En ökning av platstillgången med 4 000 platser medger däremot icke någon avveckling av den enskilda sinnesslövrården.

Allmänna synpunkter på en reform av sinnesslövärdens.

I propositionen anför *departementschefen*:

»Sinnesslöhet är ett av de vanligaste av de abnormtillstånd, som måste föranleda anstaltsvård för den som drabbats därav. Med sinnesslöhet förstår man i allmänhet en mer eller mindre djupgående, ofta medfödd rubbning på förståndslivets område, som gör att vederbörande icke kan tillgodogöra sig den vanliga skolundervisningen utan behöver särskild undervisning eller vård. Man brukar skilja på bildbara sinnesslöa, som är mottagliga för den undervisning, som meddelas i den särskilda sinnesslöskolan, och obildbara, som är så efterblivna att de icke ens kan tillgodogöra sig någon sådan undervisning. F. n. finns i vårt land på sinnesslöskolor och -anstalter och på sinnessjukhusen omkring 12 000 sinnesslöa, av vilka närmare hälften torde kunna rubriceras som obildbara. Härtill kommer åtskilliga vårdbehövande som i brist på anstaltsplatser vårdas i hemmen eller på ålderdomshem eller andra anstalter, som icke är avsedda för sinnesslöa. Det är alltså ett stort vårdbehov det här rör sig om. Det är också ett viktigt utbildningsproblem med hänsyn till betydelsen av att de sinnesslöa i största möjliga utsträckning bibringas förmåga att bidra till sin försörjning och sköta sig själva under fria förhållanden.

I motsats till vad som gäller för sinnessjukvårdens del är emellertid ansvaret för sinnesslövärdens och dess anstaltsorganisation endast ofullständigt klarlagt och fastslaget i lag eller författning. Undantag gäller för de bildbara sinnesslöa barnen och ungdomarna i åldern 7—21 år. Enligt lagen den 30 juni 1944 om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa har nämligen landstingen och städerna utanför landsting ansvaret för att dessa sinnesslöa får den kostnadsfria undervisning och vård, som är föreskriven i lagen. Bestämmelsen om landstingens och nämnda städers huvudmannaskap för denna del av sinnesslövärdens har dock i motsats till lagen i övrigt ännu icke trätt i kraft. Vården av övriga sinnesslöa är överhuvudtaget icke reglerad i lag, bortsett från att sinnessjuklagen enligt uttrycklig bestämmelse är tillämplig även på sinnesslöa. Sistnämnda förhållande innebär dock icke att huvudmannaskapet för vården av vissa sinnesslöa är fastslaget men utgör grunden till att asociala och svårskötta sinnesslöa omhändertagits på statliga sinnessjukhus.

Trots avsaknaden av lagliga skyldigheter i dessa hänseenden har landstingen och städerna utanför landsting — i fortsättningen innefattas under landsting även dessa städer, där ej annat framgår av sammanhanget — tagit på sig en stor del av sinnesslövärdens. I första hand gäller detta givetvis den undervisning och vård som avses i 1944 års lag. Över 90 % av de vid årsskiftet 1951/52 tillgängliga 2813 skolplatserna och flertalet platser på arbetshem fanns på kommunala anstalter eller externat. Men också för de

2 — Bihang till riksdagens protokoll 1954. 9 saml. 2 avd. Nr 27.

vuxna bildbara och de obildbara har landstingen gjort betydande insatser, även om allttjämt de enskilda vårdhemmen är fler och har större sammanlagt platsantal än landstingens motsvarande anstalter (2 366 respektive 2 190). Tillhoppa fanns inom den egentliga sinnesslövården vid nämnda tidpunkt 50 kommunala och 74 enskilda anstalter, vartill kommer 20 skolexternat i större och medelstora städer. Till driften av dessa skolor och anstalter lämnar dock staten betydande bidrag; med utgångspunkt från en genomsnittlig årskostnad av 4 000 kronor per vårdplats kan statsbidragen uppskattas till mellan 25 och 30 procent av den totala kostnaden. Dessutom vårdas som nämnts åtskilliga sinnesslöa — mer än 2 000 — på sinnessjukhus och andra statsanstalter.

Även om det sålunda genom det allmännas och enskildas insatser byggts upp ett ganska stort anstaltsbestånd för undervisning och vård av de sinnesslöa, måste, som jag inledningsvis framhållit, sinnesslövården betecknas som en eftersatt vårdgren. Flera av de stora landstingsanstalterna har tillkommit före första världskriget och får trots ombyggnader anses otidsenliga; endast i ett par län finns helt moderna skolhem för sinnesslöundervisningen. Ofta har skolhem och anstalter för obildbara inrättats i nära anslutning till varandra, vilket ur olika synpunkter varit mindre lyckligt. Vad angår de enskilda anstalterna, så har där visserligen på många håll utträttats ett värdefullt ideellt arbete, men det har också funnits och finns arbets- och vårdhem med olämpliga, dåligt underhållna lokaler och en icke acceptabel vårdstandard. Dessa ofta små anstalter kan dessutom icke ha resurser för den sakkunniga diagnos och behandling, som även detta klientel behöver. Externatskolor har först på senare år kommit till stånd i någon större utsträckning och finns ännu icke på långt när i alla de tätorter, där en sådan undervisning kan ordnas.

Även antalet anstaltsplatser får anses vara otillräckligt i varje fall för vårdklientelet. Visserligen har antalet för intagning på sinnesslöanstalterna anmälda gått ned de senaste åren och överbeläggning förekommer endast i undantagsfall på de kommunala och enskilda anstalterna. Men väntelistorna till vårdhemmen upptog ännu vid årsskiftet 1951/52 865 anmälda mot 400 vid skol- och arbetshemmen och det måste antagas, att åtskilliga efterblivna — både skolbarn och vårdpatienter — av olika orsaker icke anmäls för intagning, så att det verkliga platsbehovet är större. 1946 års utredning har — visserligen på mycket osäkra grunder — räknat fram ett behov av ytterligare 11 000 anstaltsplatser, men konstaterar för egen del att en brist på 4 000 platser i första hand bör fyllas. I det senare antalet ingår då även de ytterligare platser, som erfordras för den vård av asociala och svårskötta sinnesslöa, som f. n. omhänderhas av staten. Vidare ingår på ålderdomshem intagna sinnesslöa — enligt en äldre beräkning närmare 700 — vilka icke bör vårdas på dessa för normala och friska åldringar avsedda hem.

Orsakerna till att sinnesslövarden sålunda blivit eftersatt har redan delvis antytts. Ovissheten i frågan om var huvudmannaskapet och ansvaret på olika plan skall ligga samt beträffande statsmakternas inställning till organisationens utformning har säkerligen bidragit till att icke den erforderliga upprustningen och utbyggnaden skett. Byggnadsregleringen har verkat i samma riktning. Att vården av de vuxna bildbara och de obildbara icke varit reglerad i lag i likhet med sinnesslövarden i övrigt har varit olyckligt även ur andra synpunkter. Här skall endast nämnas den orättvisa som ligger i att de bildbara barnen åtnjuter kostnadsfri vård medan de föräldrar, som fått ett sämre lottat, obildbart sinnesslött barn, stundom får betala dryga avgifter för barnets vård.

Statsmakterna har också sedan länge haft sin uppmärksamhet riktad på dessa missförhållanden men någon genomgripande reform har såsom förut anmärkts icke kommit till stånd. Det förslag till sinnesslölag, som 1943 lades fram av särskilda sakkunniga, ledde sålunda icke till annat resultat än 1944 års begränsade lagstiftning och ett motsvarande förslag av 1946 års sinnesslövardsutredning har ej i någon del förverkligats; förslaget ligger dock till grund för det nu föreliggande lagförslaget av 1951 års sinnesslövardsutredning. I stället har de olika utredningarna ökat ovissheten hos de kommunala och enskilda huvudmännen, vilket åtminstone på vissa punkter ytterligare försämrat situationen. Samtidigt har vissa andra missförhållanden inom sinnesslövarden än de förut antydda uppdragats. Det har bl. a. visat sig att garantierna för att ingen utan fog intages eller kvarhålls på sinnesslöanstalt är otillräckliga. Överhuvud taget synes sinnesslövarden befinna sig i ett krisläge och det är enligt min bestämda mening nödvändigt att statsmakterna nu försöker att komma till rätta med dess brister.

Om målsättningen för de överväganden, som härvid måste ske, torde icke råda några meningsskiljaktigheter. Ur humanitär synpunkt är det självklart att alla sinnesslöa bör få en så god och sakkunnig vård som möjligt. Vidare måste de som är tillgängliga härför få en för dem lämpad undervisning och utbildning, så att de, där så kan ske, utvecklas och fostras till arbetsdugliga medborgare med förmåga att reda sig själva. Det sistnämnda är givetvis även ett samhällsekonomiskt intresse. Anstaltsvård bör emellertid icke tillgripas annat än i de fall, då icke någon annan vårdform kan komma ifråga. Man måste emellertid vara på det klara med, att anstaltsvården tyvärr måste avse flertalet obildbara och många av de bildbara barnen. Garantier måste emellertid finnas för att anstaltsvården hålles inom dessa gränser och att inga barn eller vuxna i onödan intages eller kvarhålls på anstalt. I anslutning härtill är en differentierad öppen vård under offentlig tillsyn av stor betydelse.

En reform med den räckvidd som här avses kan icke genomföras utan det allmännas medverkan. Av det anförda torde ha framgått, att en primär

förutsättning för att bristerna inom sinnesslövrården i görligaste mån skall kunna undanröjas är att den mera fullständigt än f. n. regleras i lag och att statsmakterna genom lagstiftning tar ställning till hur denna vårdgren skall ordnas. Särskilt är det angeläget att huvudmannskapet fastslås i sådan ordning. Men lagstiftningen bör även upptaga vissa bestämmelser om organisationen av den slutna och öppna vården samt genom regler om sakkunnig prövning, innan anstaltsvård medges, och om tillsyn av denna vård skapa största möjliga säkerhet för att de nyss antydda önskemålen i dessa avseenden tillgodoses.

Vad härefter beträffar frågan om fördelningen av kostnaderna för sinnesslövrården mellan staten och kommunerna vill jag framhålla att något annat förslag än det av 1946 års sinnesslövrådsutredning framlagda icke föreligger. Detta övervägs emellertid för närvarande av 1951 års utredning, vars första betänkande icke innefattar något förslag ifråga om statsbidragen. Sedan utredningen slutförts kommer förslag till statsbidragsbestämmelser att upprättas inom inrikesdepartementet. Det torde böra föreläggas riksdagen till prövning samtidigt med lagstiftningsfrågan.

Innan lagstiftningens huvudpunkter och detaljbestämmelser behandlas, torde jag redan i detta sammanhang få beröra några principiella spörsmål om lagens allmänna utformning. Förut har härutinnan antytts att lagstiftningen endast synes böra avse den sinnesslövråd, som skall ligga under kommunalt eller enskilt huvudmannskap. Att såsom socialstyrelsen ifrågasatt överföra även sinnessjuklagens regler om sinnesslövråd till en sådan lag kan nämligen knappast komma i fråga. Det skulle förutsätta en komplicerad utbyggnad av sinnesslövlagstiftningen med bl. a. bestämmelser om kvarhållanderätt beträffande straffriförklarade och likställda och vidare föra med sig den olägenheten att två olika lagar skulle ligga till grund för sinnessjukhusens verksamhet. I stort sett råder också enighet mellan de utredningar, myndigheter och organisationer, som uttalat sig i denna sak, om denna begränsning av särslagstiftningens omfattning. Däremot är meningarna mera delade i frågan huruvida inom denna ram lagstiftningen bör vara enhetlig eller om särskilda lagar bör gälla för å ena sidan de bildbara och å andra sidan de obildbara (vårdfallen). Sedan 1951 års sinnesslövrådsutredning i likhet med de tidigare utredningarna på området stannat för förstnämnda linje, har man dock i allmänhet accepterat denna. Det främsta skälet härför är uppenbarligen, som 1951 års utredning påpekat, att det för alla, som bör falla under lagstiftningen, är en och samma grund härför, nämligen deras efterblivenhet. Det är endast en skillnad i graden av förståndsutveckling, som gör att vissa betecknas som »bildbara» och andra som »obildbara». Enhetliga principer och metoder gäller för prövningen av deras intelligens samt för vården och behandlingen. Gränfallen och därmed de fall, som enkelt och smidigt bör kunna föras över från den ena gruppen till den andra, måste bli talrika. Visserligen är säker-

ligen gränssfallen mellan de »bildbara» och dem, som kan tillgodogöra sig undervisning i hjälpklass, ännu flera, men skiljelinjen är här mera avgörande. Den går mellan dem, som behöver särskild undervisning ofta i internat även i en ålder, då den vanliga skolplikten ej gäller, och vilkas omhändertagande därför kräver lagstiftning, samt skolbarnen i allmänhet, som faller under den allmänna folkskolestadgan. Enbart bestämmelser i anslutning till denna stadga är därför icke tillfyllest. Betydelsen av den formella frågan, om de sinnesslöas förhållanden bör behandlas i en eller i två lagar, torde för övrigt icke få överdrivas. Det väsentliga synes vara att de olika kategorierna sinnesslöa i görligaste mån icke sammanföres i gemensamma anstalter. En sådan ordning kan vara inhuman, däremot knappast en enhetlig reglering i en lag. Jag kan därför ansluta mig till de olika utredningarna på denna punkt och förordar att i en och samma lag sammanföres alla de bestämmelser om sinnesslövard i kommunalt eller enskilt huvudmannaskap, som bör lagfästas.»

Lagstiftningens omfattning och huvuddrag.

I den allmänna motiveringen för lagförslaget anför *departementschefen*:

»Då jag i föregående avsnitt förordade, att i en lag sammanfördes alla de bestämmelser om sinnesslövard i kommunalt eller enskilt huvudmannaskap, som bör lagfästas, utgick jag ifrån det hittills bl. a. i 1944 års lagstiftning använda sinnesslöbegreppet utan att närmare beröra dess innebörd och därmed frågan om lagens tillämpningsområde. Samma ståndpunkt intog också 1946 års sinnesslövardsutredning. Sedan denna linje från olika håll kritiserats i remissyttrandena, har 1951 års utredning omprövat frågan och föreslagit att »sinnesslö» slopas som beteckning i lagen för de psykiskt defekta personer, som bör falla under densamma, och ersättes med beteckningen »psykiskt efterbliven». I överensstämmelse härmed skulle i stället för sinnesslöhet användas termen »allmän psykisk efterblivenhet». Den närmare preciseringen av vad utredningen avser härmed har lämnats i motiven. Då en sådan benämning även kommer att innefatta personer, som icke bör omhändertagas för undervisning och vård enligt lagen, har utredningen måst komplettera densamma genom att i lagen ange vissa särskilda förutsättningar, som dessutom måste vara uppfyllda för att lagen skall vara tillämplig.

Jag kan oreserverat ansluta mig till utredningens mening såtillvida att beteckningen sinnesslö icke längre bör användas i fråga om de »bildbara». Det är tydligt, att denna sedan gammalt i lagstiftningen nyttjade benämning icke är användbar för skolbarn bland klientelet. Dessa skiljer sig från andra skolbarn genom att de ej kan följa folkskolans undervisning men de går dock i skola och kan sedan i många fall hjälpligt klara sig själva i livet. Det har

beräknats att närmare 50 % av skolfallen blir helt eller delvis självförsörjande. Att kalla sådana barn sinnesslöa kan icke vara riktigt och försvårar säkerligen den önskvärda sociala anpassningen. På denna punkt råder också enighet bland remissorganen. Däremot har i ett par yttranden ifrågasatts att behålla sinnesslöbeteckningen för vårdfallen, d. v. s. de »obildbara», och ersätta det med en mera neutral beteckning beträffande de »bildbara». En sådan ordning torde emellertid icke vara möjlig framför allt på det av utredningen åberopade skälet att beteckningen sinnesslö då skulle få en väsentligt annan innebörd i den lagstiftning, som just behandlar dessa personers förhållanden, än i civil- och kriminallagstiftningen t. ex. i giftermålsbalken, föräldrabalken och strafflagen. Att å andra sidan ändra terminologin i dessa författningar torde icke låta sig göra utan en omfattande utredning, som skulle fördröja avgörandet för sinnesslövärdens egen del. — Med hänsyn till den eftermognad, som kan ske i fråga om vissa som »obildbara» betraktade sinnesslöa och som stundom kan göra dem väl mottagliga för undervisning, vore det vidare i varje fall för barnens del olyckligt att ge de »obildbara» en beteckning, vilken i så hög grad som »sinnesslö» stämplar dem för framtiden. De kanske efter några år icke alls skall betraktas som »sinnesslöa» i denna mening. Jag tillstyrker därför utredningens förslag, att sinnesslöbeteckningen helt slopas i den lagstiftning, varom nu är fråga.

Att finna en lämplig sammanfattande beteckning för både skol- och vårdfallen inom »sinnesslövärdens» är emellertid svårt. Varken den senaste utredningens förslag »(allmänt) psykiskt efterbliven» eller någon av de vid remissbehandlingen framkomna synes mig helt tillfredsställande. Efter överbägande av skälen för och emot de olika förslagen har jag dock stannat för utredningens linje, som rent språkligt synes mig bäst täcka vad man avser utan att därför ha en mera uttalad diskrediterande karaktär. Även ifråga om innebörden av uttrycket »allmän psykisk efterblivenhet», som får betydelse för avgränsningen av dem som bör falla under lagen, kan jag ansluta mig till utredningen, då denna fastslår att härunder *endast* faller den, som på grund av brister i det centrala nervsystemet hämmats i sina intellektuella helhetsfunktioner. Detta innebär visserligen, att lagen icke blir tillämplig på de icke sällsynta fall, där utvecklingshämningen beror på t. ex. miljö eller uppväxtförhållanden eller på kroppsliga sjukdomar, som ej berör det centrala nervsystemet, eller där hämningen endast är partiell, något som också kritiserats i en del remissytranden. Men en sådan gränsdragning torde vara nödvändig, om icke en ganska obestämd och till sin storlek oberäknelig krets av personer skall träffas av lagens skolpliktsbestämmelser och få förmånen av fri undervisning och vård. Att under lagen föra in alla barn, som av någon anledning icke kan följa undervisningen i den vanliga skolan eller hjälpskolan, kan icke komma i fråga. Ingenting synes f. ö. böra hindra att utvecklingshämmande barn, beträffande vilka det är tveksamt om de lida av »allmän psykisk efterblivenhet», för observa-

tion tas in i den för sådana barn avsedda särskolan och även med vårdnads-havarens samtycke stannar där åtminstone tills deras fall är fullt klarlagda.

Med den gjorda bestämningen av »allmän psykisk efterblivenhet» faller därunder även barn med en lägre grad av utvecklingshämmning, som icke behöver särskild undervisning eller vård, närmast de s. k. debila. En ytterligare avgränsning måste alltså ske för att bestämma lagens tillämpningsområde. I fråga om barn i skolåldern synes härvid i enlighet med utredningens utan erinran lämnade förslag de i 1944 års lag fastslagna grunderna alltjämt böra gälla. Detta innebär alltså att under lagen bör falla barn i skolåldern, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet icke kan tillgodogöra sig folkskolans vanliga undervisning eller hjälpundervisning. Att inom denna grupp i lagen skilja på »bildbara» och »obildbara» synes icke påkallat. I den särskilda skolan för dessa barn, vilken efter sinnesslönamnets avskaffande bör benämnas särskola i stället för sinnesslöskola, kommer självfallet att gå alla sådana efterblivna barn, som kan tillgodogöra sig undervisningen där, medan övriga i den mån anstaltsvård är nödvändig får vårdas på vårdhem. Någon uppdelning i »bildbara» och »obildbara» bör emellertid icke heller förekomma i fråga om vuxna efterblivna. Detta skulle nämligen innebära, att förmågan att tillgodogöra sig undervisning, i allmänhet fastslagen genom intelligensprövningar, blev avgörande även efter skolpliktens slut. Såsom uttalats redan i direktiven för 1951 års sinnesslövsutredning bör avgränsningen av de vuxna, som skall falla under lagen, i stället ske efter vederbörandes förmåga att reda sig på egen hand i livet. Endast om oförmåga härutinnan föreligger, finns ju något behov av ingripande från samhällets sida. Utredningen har i enlighet härmed föreslagit att under lagen skall falla vuxna, som på grund av allmän psykisk efterblivenhet är ur stånd att taga vård om sig själva, och jag kan ansluta mig till detta förslag.

Jag övergår härefter till frågan om **huvudmannaskap**et för undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna, som enligt vad nu sagts bör falla under lagen. I denna del har 1951 års utredning icke gjort några mera ingående överväganden. I dess direktiv uttalade nämligen min företrädare, att frågan om huvudmannaskapet torde kunna lösas enligt de riktlinjer, som föreslagits av 1946 års sakkunniga, d. v. s. genom att lägga ansvaret för all sinnesslövsvård — utom vården av asociala och svårskötta — på landstingen. Redan härigenom skedde alltså ett visst ställningstagande i frågan och avvisades den remisskritik, som bl. a. från landstingsförbundets sida riktats mot sistnämnda förslag med yrkande att staten borde åtaga sig huvudmannaskapet för all sinnesslövsvård. Enligt min mening vore det också föga lämpligt, om staten nu skulle taga på sig en uppgift, som statsmakterna redan 1944 beslutat skulle till en väsentlig del åvila landstingen och beträffande vilken dessa även i övrigt gjort betydande insatser. Som jag tidigare framhållit finns ju över 90 procent av skolplat-

serna och närmare 50 procent av vårdplatserna för de här avsedda efterblivna på landstingens anstalter. Skulle staten övertaga dessa, måste detta innebära en centralisering och kanske även en byråkratisering av en vårdgren, där just en lokal anknytning och lokala initiativ bör ha ett särskilt värde. Av olika skäl torde man vidare knappast kunna räkna med att den nödvändiga upprustningen av sinnesslövrården skulle ske lika snabbt i statens som i landstingens regi. Landstingen har ju sina viktigaste uppgifter på sjukvårdens och andra sinnesslövrården i viss mån närstående vårdområden. Fördelad på de olika landstingen torde denna reform kunna genomföras i snabbare takt och med en bättre lokal anpassning än om statsmakterna centralt skulle ta på sig denna uppgift. I den mån som kraven på ett statligt huvudmannaskap för vårdfallen bygger på uppfattningen att endast staten kan driva de stora anstalter med vidsträckta upptagningsområden, som man menar bör finnas för deras vård, kan dessa krav visserligen synas ha ett visst berättigande. Men det är å ena sidan icke givet att anstalterna lämpligen bör göras så stora, och å andra sidan tänkbart med ett samarbete mellan flera landsting för anläggande och drift av dessa vårdhem. I princip har man icke heller vid remissbehandlingen av den senaste utredningens betänkande haft något att erinra mot att landstingens huvudmannaskap fastslås i lag. De erinringar som gjorts har kommit från landstingskommunalt håll och mera hänfört sig till kostnadsfördelningen mellan stat och landsting vid ett kommunalt huvudmannaskap än till principfrågan. Även för min del vill jag därför tillstyrka förslaget. Jag förordar alltså att landstingen genom ett uttryckligt stadgande ålägges att svara för att de efterblivna, som skall falla under lagen, får undervisning och vård enligt vad där stadgas. Undantag bör dock göras för den sinnesslövråd, som redan ligger i statens händer, d. v. s. vården av vissa asociala och svårskötta efterblivna. Frågan om den närmare avgränsningen av denna grupp torde få behandlas i specialmotiveringen.

Med detta ställningstagande är emellertid, såsom 1951 års utredning understrukit, icke fastslaget vare sig att landstingen ensamma skall svara för kostnaderna eller att de själva skall driva alla de skolor och anstalter för efterblivna, som måste finnas. — — —

Jag framhöll nyss, att det förhållandet att landstingen ålägges huvudmannaskapet för ifrågavarande vårdområde icke innebär att de själva skall driva de skolor och anstalter, som kan behövas. Med hänsyn till den omfattande enskilda verksamhet, som bedrivs på detta område, vore en sådan ordning knappast tänkbar; i varje fall skulle den icke kunna genomföras under de närmaste åren utan mycket betydande ekonomiska insatser från det allmännas sida. Även ur andra synpunkter torde det emellertid vara olämpligt att avveckla samtliga enskilda anstalter. Visserligen är, som förut antytts, dessa anstalter ibland icke i godtagbart skick, där upprätthålles icke alltid en tillfredsställande vårdstandard och det kan dessutom synas vara

mindre lämpligt att privata ekonomiska intressen är berörda på ett sjukvården så närstående vårdområde som detta. Men det sagda gäller icke generellt. I fråga om vissa grupper efterblivna torde de enskilda anstalterna ge tillfälle till en mera differentierad personlig vård än landstingens arbets- och vårdhem. Jag vill här särskilt peka på de anstalter, som drivs av sammanslutningar av i verksamheten ideellt intresserade personer. I viss motsättning till 1946 års utredning anser jag därför att de enskilda anstalter, som kan godtagas, bör bibehållas inom den av det allmänna understödda sinnesslövärderna vid sidan av landstingens anstalter.

1951 års sinnesslövärdsutredning har tänkt sig, att anknytningen av de enskilda anstalterna till denna vård skall ske på det sättet att de inordnas i särskilda planer, som skulle upprättas av varje landsting (ev. flera landsting tillsammans) och därefter fastställas av Kungl. Maj:t. Planeringen skulle innefatta en inventering av antalet undervisnings- och vårdbehövande efterblivna inom landstingsområdet och mynna ut i en plan, som upptar kommunala och enskilda anstalter med tillräckligt antal platser för att täcka det vid inventeringen framräknade behovet. Även organ för den öppna vården borde upptagas i planerna. Efter mönster av liknande bestämmelser i barnavårdslagen för barnhemmens del föreslog utredningen vidare, att landstingen skulle ha ekonomiskt ansvar icke endast för de egna anstalterna i planen utan även för de anstalter, som tillhörde annan huvudman; det sistnämnda dock endast i den mån erforderliga medel icke tillhandahölls på annat sätt.

Dessa förslag synes mig vara uttryck för en riktig tanke, och de torde i princip böra förverkligas. Landstingen lär knappast kunna fullgöra sina uppgifter med avseende på sinnesslövärderna utan en planläggning i enlighet med vad utredningen förordat. Innan de kan ta ställning till frågan om en utbyggnad behövs, måste de — så exakt som detta är möjligt — undersöka hur många undervisnings- och vårdbehövande av olika kategorier som finns inom området, och i vilken mån detta vårdbehov kan tillgodoses genom befintliga kommunala eller enskilda anstalter. I remissyttrandena har man i allmänhet icke heller haft något att erinra mot en sådan planläggning i och för sig. Däremot har man uttalat farhågor för att en formbunden, centralt fastställd plan skulle medföra praktiska svårigheter och administrativa besvär samt hindra en smidig utbyggnad av vårdgrenen. Med hänsyn till de av socialstyrelsen vitsordade goda erfarenheterna från motsvarande planering av barnhemsvården torde dock dessa farhågor vara överdrivna. Bestämmelser om viss planering under statlig kontroll av en vårdgren med landstingen som huvudmän finns f. ö. även inom andra områden t. ex. kronikervården utan att det synes ha vållat några olägenheter. För att undvika allt för stor splittring av efterblivna på olika anstalter och främja en rationell anordning av vården är det emellertid angeläget att landstingen samarbetar med varandra då planerna förberedes och att härvid även sam-

råd sker med tillsynsmyndigheterna och deras inspektörer. Med hänsyn till betydelsen av en utbyggnad av externatskolorna bör landstingen även kontakta skolstyrelserna i tätorterna inom området. Jag vill i detta sammanhang understryka, att nya anstaltsplatser bör upptagas i planerna endast i den mån det av väntelistor och en inventering av efterblivna på primärkommunala anstalter sammanställda med beläggningen på de befintliga platserna tydligt framgår att ett oundgängligt platsbehov föreligger, som icke kan täckas genom nya externat. Resultaten av de i 1949 års betänkande refererade undersökningarna av sinnesslöfrekvensen i vissa län torde vara alltför osäkra för att läggas till grund för en planering och nya liknande undersökningar bör prövas med största försiktighet.

Självfallet kan icke varje enskild anstalt omedelbart »renodlas» så att den endast har patienter från ett eller ett par vårdområden — en sådan ordning skulle föra med sig stora omflyttningar och kanske ibland även vara inhuman mot de intagna. Landstingen och anstaltsägaren bör i stället söka avtala om att även patienter från andra landstingsområden än dem, i vars plan anstalten är upptagen, åtminstone under en övergångstid skall få stanna kvar. Upptagandet av en enskild anstalt i en plan torde f. ö. alltid förutsätta ett avtal mellan ägaren och vederbörande landsting. Kan parterna icke komma överens, får landstinget överväga om det ensamt eller tillsammans med andra landsting bör förvärva anstalten för att driva den i egen regi. Stundom kan kanske en överlåtelse till annan lämpligare och mera förhandlingsvillig huvudman komma i fråga.

Det lär likväl komma att kvarstå några enskilda anstalter, som icke bör tagas upp i planerna. Byggnaderna kan t. ex. vara så dåliga att en upprustning för att nå önskad standard icke lönar sig. Det kan även förhålla sig så att anstalten drivs efter normer, som icke kan godtagas, och ägaren icke vill göra några förbättringar eller överlåta anstalten. Utredningen hade tänkt sig att sådana anstalter utanför planerna icke skulle få statsbidrag. Under nuvarande förhållanden skulle detta i allmänhet innebära att anstalten omedelbart måste läggas ned och de intagna beredas plats på andra håll, vilket med nuvarande platsbrist torde vara mycket svårt. Intill dess nybyggnad hinner ske, bör därför även sådana anstalter kunna inordnas i den erkända vården och få statsbidrag. Enklast synes detta kunna ske genom att tillsynsmyndigheten godkänner anstalterna för en kortare eller längre övergångstid.

En annan typ av anstalter, som icke lämpligen synes böra upptagas i landstingens planer, är sådana med ett speciellt klientel, som mottager elever eller patienter från hela riket, t. ex. Charlottendals skolhem för efterblivna barn med svåra talrubbingar. Utredningen har för dessa anstalters del tänkt sig den ordningen, att platser där skulle upptagas i planerna för samtliga berörda landsting. Den nyss rekommenderade metoden, att anstalten lämnas utanför landstingsplanerna men i stället godkännes av till-

synsmyndigheten såsom ett hem för patienter från hela riket, synes emellertid lämpligare. Ett sådant godkännande bör även kunna få lämnas i fråga om andra välskötta enskilda anstalter med intagna från ett stort antal landstingsområden, då en omflyttning och »renodling» i enlighet med vad tidigare förordats kan väntas medföra stora svårigheter.

Vidtages nu antydda modifikationer i utredningens förslag i denna del torde de mest vägande invändningarna mot detta falla bort. Jag tillstyrker därför förslaget med dessa jämkningar. Även i fråga om konsekvenserna för landstingen av att en anstalt upptages i planen kan jag ansluta mig till utredningen. I några yttranden från kommunalt håll har man hävdad att landstingen borde befrias från varje ekonomiskt ansvar för de enskilda anstalterna och att detta i stället borde läggas på staten. Att landstinget får skyldighet att gripa in om en i dess plan redovisad anstalt råkar i svårigheter eller behöver ekonomiskt bistånd för en ombyggnad synes emellertid utgöra en naturlig följd av dess ansvar för vården av de efterblivna inom landstingsområdet. Landstingen torde f. ö. ofta ha möjlighet att vid avtalen i samband med planeringen skaffa sig garantier för att de enskilda anstalterna skötes rationellt och få den kontroll häröver, som landstinget finner erforderlig. Det är dock önskvärt att landstingen härvid lämna de enskilda anstalterna största möjliga frihet; insnöres de i alltför många föreskrifter riskerar man att ägaren hellre lägger ned anstalten än underkastar sig dessa. För de enskilda anstalterna utanför landstingsplanerna, bör landstingen självfallet icke stå i något ansvar. Behöver en sådan anstalt t. ex. ett lån för en nödvändig upprustning, torde staten få träda in på samma sätt som skett i fråga om t. ex. vissa enskilda alkohol- och epileptikeranstalter.

Vad härefter angår *anstaltsorganisationen*, så synes lagen icke böra upptaga annat än de grundläggande bestämmelserna. Landstingen bör kunna lämnas ganska stor frihet att organisera undervisningen och vården på det för varje landstingsområde lämpligaste sättet. Frågan om vilka olika anstaltstyper som skall finnas och det klientel, som de var för sig är avsedda för, bör dock regleras i lag. Såsom f. n. sker i praktiken bör härvid skiljas mellan de för undervisning avsedda anstalterna och de anstalter, där det endast eller huvudsakligen meddelas vård. Den första gruppen bör omfatta de anstalter, som i 1944 års lag innefattas i benämningen centralanstalt. I enlighet med 1951 års sinnesslövsutrednings förslag, som härutinnan i stort sett lämnats utan erinran, synes dock vissa jämkningar böra göras i den nuvarande terminologin. Sålunda bör som gemensamt namn för alla skolanstalter vare sig de är inrättade i form av internat eller för externatundervisning införas den redan nyttjade beteckningen »särskola». Såsom huvudelement i den som internat inrättade särskolan bibehålles skolhemmen med skola för efterblivna barn i skolåldern. För de barn, som ej börjat skolan men som på förhand kan antagas vara lämpade för särskoleundervisning och av sina föräldrar eller vårdnadshavare an-

mäles till sådan undervisning, bör särskilda småbarnshem finnas. Dessa ersätter i viss mån de nuvarande upptagningshemmen, där barnen enligt gällande lag kan få stanna ända till tolv års ålder. Upptagningshemmen tjänstgör alltså även som ett slags observationshem, men på dessa hem torde f. n. också finnas många klart »obildbara» intagna. I denna del borde upptagningshemmen enligt 1951 års utrednings förslag ersättas av observationsavdelningar för undersökning av barn, som ifrågasättes behöva undervisning eller vård enligt den nya lagen. Observationsavdelningarna skulle endast ordnas i anslutning till särskolan. Detta synes också vara en lämplig anordning, då, som utredningen framhåller, de tveksamma fallen icke bör sammanföras med de höggradigt efterblivna på vårdhemmen. — Slutligen torde särskolan bära innefatta en avdelning för fortsatt utbildning av dem, som avslutat den egentliga skolundervisningen. Denna avdelning motsvarar i viss mån arbetshemmen inom de nuvarande centralanstalternas ram.

De olika avdelningarna inom särskolan bör självfallet kunna ordnas som externat. Fördelarna med externatundervisning är — särskilt ur sociala och ekonomiska synpunkter — uppenbara. Barnen i externatskola får stanna i en naturlig hemmiljö, vara tillsammans med »vanliga» barn på fritiden och över huvud taget redan under skolåren vänja sig vid alla de speciella svårigheter och faror, som möter den efterblivne i det moderna samhället. De måste därigenom vara avsevärt bättre rustade än internateleverna, då de efter skolans slut skall försöka reda sig på egen hand i livet. Utsikterna för att fortsatt anstaltsvård skall kunna undvikas, bör vara betydligt större för barn, som fått gå i externat. Externatskolan kräver dessutom i allmänhet inga större anläggningskostnader och driftkostnaderna är små i jämförelse med den personalkrävande skolanstalten. Det är därför angeläget att externatundervisningen bygges ut i så stor utsträckning som möjligt. På varje ort, där tillräckligt underlag finns för en externatavdelning, bör landstinget söka få en sådan avdelning till stånd, så att alla på platsen och i dess närmaste omgivning bosatta barn, vilkas utveckling och hemförhållanden gör dem lämpade för externatundervisning, kan erhålla dylik undervisning. Även för utanför tätorterna boende sådana barn bör möjligheterna att ordna inackordering i enskilt hem i ort med externatskola undersökas; statsbidrag utgår redan nu försöksvis till kostnaderna för dylik inackordering. Finns ett skolinternat i orten, bör externatplatser ordnas där. I enlighet med vad utredningen förordnat torde i lagen bära inskrivas, att behovet av särskoleplatser skall tillgodoses genom externatskola eller externatplatser enligt vad nu sagts. Då i större städer alltid torde finnas underlag för en externatskola, bör emellertid denna bestämmelse kompletteras med en föreskrift, att i städer av viss storlek externatundervisning alltid skall vara ordnad i viss utsträckning. Jag föreslår, att ett sådant åläggande ges för städer med minst 25 000 invånare. Endast fem sådana städer torde f. n. icke ha särskild externatundervisning.

Anstalterna för vård av höggradigt efterblivna (»obildbara») och av vuxna efterblivna, som genomgått särskola men är ur stånd att taga vård om sig själva och med dem i förståndsutveckling likställda, bör benämnas vårdanstalter och i första hand omfatta de anstalts typer, som f. n. inrättats för detta klientel, d. v. s. vårdhem och arbetshem. Utredningen har föreslagit att härutöver skall som en ny anstaltsform finnas ålderdomshem för efterblivna, som vårdats eller kunnat vårdas på arbetshem men icke längre är i arbetsför ålder. Detta förslag har i många remissvar hälsats med största tillfredsställelse men på några håll mött en bestämd gensaga. Socialvårdsförbundet och läkarförbundet har åberopat sociala och humanitära synpunkter mot att efterblivna åldringar sammanföres på särskilda anstalter. I den mån det här rör sig om mera svårartade fall inom denna grupp, som uppenbarligen behöver anstaltsvård och f. n. är intagna på ålderdomshemmen, torde det dock icke råda några meningsskiljaktigheter om att de i stället liksom de klart »obildbara» bör få vård på ett hem inom den nu föreslagna organisationen. Då det synes vara inhumant att taga in dessa åldringar, som tidigare kunnat uträtta ett visst arbete på arbetshemmen eller, under tillsyn, ute i samhället, på ett vårdhem för höggradigt efterblivna patienter, som hela livet vårdats på anstalt, torde utredningens förslag om särskilda ålderdomshem fylla ett verkligt behov. Däremot är det enligt min mening icke lämpligt att mindre efterblivna åldringar endast därför att de en gång icke kunnat tillgodogöra sig undervisningen eller hjälpundervisningen i folkskolan skall vid behov av anstaltsvård hänvisas till sådana ålderdomshem. Med hänsyn till omständigheterna i det särskilda fallet får avgöras, var dessa åldringar lämpligen bör vårdas. Under inga förhållanden bör det emellertid komma i fråga att taga in en åldring på ett sådant hem eller hålla kvar honom där mot hans egen eller, om han är omyndig, hans förmyndares vilja. Då på grund av det anförda behovet av särskilda ålderdomshem för efterblivna måhända icke är så stort, att det motiverar att dessa hem upptages som en obligatorisk anstaltsform vid sidan av vård- och arbetshemmen, bör detta icke ske. I lagen bör sålunda som ett alternativ stadgas, att speciella avdelningar för efterblivna, som icke längre är i arbetsför ålder, må anordnas vid arbetshemmen.

Frågan om hur särskolorna och de olika vårdanstalterna skall förläggas i förhållande till varandra samt de mera speciella spörsmålen om anstalternas organisation och utformning bör icke regleras i lagen. Jag har emellertid intet att erinra mot de synpunkter 1951 års utredning anfört i denna del. Det torde få överlämnas åt varje landsting att med ledning av dessa uttalanden pröva och avgöra hithörande spörsmål med hänsyn till förhållandena inom landstingsområdena.

Beträffande den öppna vården och vad därmed äger samband, så har jag förut understrukt betydelsen av en differentierad sådan vård. Både de kommunala och statliga myndigheter, som svarar för vårdgrenens pla-

nering, och den anstaltspersonal samt de läkare, pedagoger och andra, som har hand om placeringen av de efterblivna, bör beakta de fördelar ur sociala och ekonomiska synpunkter, som ofta är förknippade med undervisning och vård utanför anstalt. För de efterblivna skolbarnens del bör som nämnts externatundervisning ordnas i största möjliga utsträckning, vilket bör kunna ganska avsevärt minska behovet av internatplatser. I det sammanhanget får också en utbyggnad av hjälpklasserna betydelse, då härigenom åtskilliga barn, som f. n. icke kan få undervisning på annat sätt, sannolikt aldrig skulle behöva placeras i särskola. I fråga om de ungdomar, som gått igenom externatskola eller varit intagna på skolhem och eventuellt även kunnat tillgodogöra sig fortsatt utbildning vid särskola men likväl icke anses kunna taga vård om sig själva, bör öppen vård alltid övervägas i första hand. Sådan vård torde kunna användas i fråga om ett stort antal efterblivna inom denna grupp. I princip bör samma sak gälla för de höggradigt efterblivnas del. Det ligger emellertid i sakens natur, att öppen vård av dessa efterblivna icke kan användas i tillnärmelsevis samma omfattning som i fråga om de något mindre efterblivna. Genom inrättande av daghem för barn och sysselsättningshem för ungdomar och vuxna torde dock åtskilligt kunna göras för att minska behovet av anstaltsvård även för denna kategori. — — —

För att önskemålen om en förbättrad och utökad öppen vård skall kunna tillgodoses även i praktiken är det angeläget att sakkunnig personal svarar för omhändertagande och kontinuerlig kontroll av de efterblivna samt att dessa frågor handhas i en med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet tillfredsställande ordning. Detta gäller i ännu högre grad ur synpunkten av att få bästa möjliga garantier mot att obefogade omhändertaganden för undervisning eller vård icke sker (*r ä t t s s ä k e r h e t s f r å g a n*). Kravet på att stärka dessa garantier inom alla områden, där s. k. administrativa frihetsberövanden äger rum, har länge varit aktuellt. För sinnesslövårdens del har emellertid detta tidigare knappast gällt i samma grad som på andra håll bl. a. därför att f. n. ingen utan medgivande får kvarhållas på centralanstalt längre än till 21 års ålder och, bortsett från omhändertagande enligt sinnessjuklagen, någon annan form av tvångsmässigt frihetsberövande icke förekommer inom denna vårdgren.

I ett par fall har det likväl befunnits, att personer, som ej varit sinnesslöa, intagits på centralanstalt och vid utredningen av dessa fall har även de garantier mot sådana misstag som 1944 års lagstiftning erbjuder ansetts otillräckliga. Behovet av en bättre ordning på denna punkt skulle ytterligare skärpas, om 1946 och 1951 års sinnesslövårdsutredningars förslag genomfördes, att även vårdbehövande över 16 år skall kunna tvångsvis intagas och kvarhållas på vårdanstalt. Jag har emellertid redan framhållit, att jag icke kan ansluta mig till detta förslag i vad det avser äldre efterblivnas intagning på de för dem avsedda ålderdomshemmen. Icke heller för

arbetshemsklientelet behövs enligt min mening något sådant vårdtvång. Några olägenheter har såvitt känt icke varit förenade med den nuvarande fria ordningen och tvångsbestämmelser kan lätt komma att missbrukas i fråga om dessa arbetsföra patienter och föranleda onödigt anstaltsvård. Där- emot har jag intet att erinra mot att de höggradigt efterblivna vuxna patien- terna på vårdhemmen skall få hållas kvar där mot förmyndarens vilja — de torde regelmässigt vara omyndiga och förmyndaren kan i vissa fall ha ett ekonomiskt intresse av att få hem även patienter i klart behov av anstalts- vård. Det sagda gäller endast efterblivna över 16 år; för de icke skolpliktiga barnens del anser jag i likhet med 1951 års utredning och så gott som samt- liga remissinstanser att ett eventuellt omhändertagande mot föräldrarnas vilja bör ske med stöd av barnavårdslagens bestämmelser om skyddsupp- fostran.

Alltjämt kvarstår emellertid för vissa kategorier efterblivna behovet av tillfredsställande garantier mot att anstaltsvård icke tillgripes i onödan eller i andra fall än där lagen tillåter detta. Som delvis redan antytts måste det särskilt tillses, att barn, som ej faller under lagen, icke inskrives i särskolan, att skolpliktiga barn ej hållas kvar på internat längre än nödvändigt och att vuxna efterblivna icke ens efter medgivande får stanna på anstalt, då de kan ta vård om sig själva eller i varje fall ej nödvändigt behöver anstalts- vård.

Såsom utredningen framhållit och jag för den öppna vårdens del nyss antytt, är den primära förutsättningen för en tillfredsställande ordning i dessa hänseenden, att intagning föregås av noggrann prövning och obser- vation genom psykiatrisk och för skolfallens del pedagogisk sakkunskap och att sådan kvalificerad personal också regelbundet prövar om ej ut- skrivning eller omplacering kan ske samt över huvud medverkar vid hand- läggningen av utskrivningsfrågor. Sådan sakkunskap bör därför finnas till- gänglig inom varje landstingsområdes organisation för undervisningen och vården av de efterblivna. Detta förordas också av 1951 års utredning, vars lagförslag innehåller bestämmelser om dels särskilda anstaltsläkare och en till varje landstings styrelse (centralstyrelsen) anknuten läkare, dels en rektor för den närmaste ledningen av landstingets särskolor och den därtill anknutna öppna vården. Jag kan i princip tillstyrka dessa förslag. Jämväl till de utredningens uttalanden och förslag om dessa befattningshavares uppgifter, som refererats i det föregående, kan jag i huvudsak ansluta mig. Jag återkommer i specialmotiveringen till frågan hur hithörande bestäm- melser bör närmare utformas och till vissa mera speciella spörsmål.

För de klara fall, där de olika sakkunniga är ense om den åtgärd som skall vidtagas, och den efterblivne eller, om han är omyndig, hans förmynd- dare eller vårdnadshavare medger denna, torde den nu antydda ordningen ge tillräckliga garantier mot obefogade omhändertaganden. Det kan icke ur denna synpunkt vara erforderligt att belasta något mera kvalificerat

organ med dessa ärenden. Annorlunda blir förhållandet, om saken kan anses tveksam på grund av meningsskiljaktigheter mellan de sakkunniga eller om den intagne eller hans förmyndare motsätter sig åtgärden. I förstnämnda fall synes frågan behöva prövas av en opartisk sakkunnig instans, som kan objektivt väga de olika skälen mot varandra; i senare fallet påkallas en sådan prövning framför allt med hänsyn till den enskildes rätts-säkerhet och vikten av att avgöranden om frihetsberövanden omfattas av förtroende från de berörda parternas sida.

På i huvudsak de skäl, som nu angivits, har också 1951 års sinnesslö-vårdsutredning föreslagit, att en kvalificerad prövning skall ske av tveksamma eller kontroversiella in- och utskrivningsfrågor. Utredningen förordar efter diskussion av olika alternativ, att uppgiften anförtros åt särskilda nämnder, kallade anstaltsnämnder, som i princip skulle inrättas i varje landstingsområde. Nämnden skulle ha en jurist som ordförande och två lekmän som ledamöter, varjämte centralstyrelsens läkare samt rektor eller föreståndaren för landstingets vårdanstalter skulle ingå i nämnden vid handläggningen av dessa ärenden. Enligt förslaget skulle anstaltsnämnden även svara för den lokala tillsynen över särskolor och vårdanstalter. Om lämpligheten av dessa förslag är meningarna delade bland remissinstanserna. Man har visserligen ingenting i princip att invända mot att tveksamma fall underkastas en kvalificerad prövning men åsikterna skär sig i frågan om vem som skall handha denna. Endast en minoritet följer här kommittén medan flertalet anser dess förslag innebära en onödig överorganisation.

Såsom torde ha framgått av vad jag nyss anförde, anser jag även för egen del rättssäkerheten påkalla, att ett särskilt, allsidigt sammansatt organ prövar de omstridda fallen. Jag delar emellertid utredningens och remissinstansernas tveksamhet beträffande spørsmålet på vilket organ denna uppgift skall läggas. När man skall taga ställning till denna fråga bör man vara uppmärksam på att den får betydligt mindre räckvidd om, såsom jag nyss förordat, rätten att tvångsvis intaga och kvarhålla efterblivna på särskolor och vårdanstalter inskränkes till de skolpliktiga och de höggradigt efterblivna vuxna. Visserligen bör även andra tveksamma fall prövas av ett kvalificerat organ, men då är det icke så mycket rättsäkerhetskravet som allmänt sociala och ekonomiska synpunkter som gör sig gällande. Huvuduppgiften avser särskolan och i fråga om denna de fall, där vederbörande är eller kan tänkas bli placerad i internat. För externatskolornas del skulle i och för sig någon kvalificerad prövning icke behövas — elevernas ställning där skiljer sig i varje fall upp till 14—15 årsaldern icke från vanliga skolbarns — men det torde vara svårt att formellt skilja externateleverna från övriga särskolepliktiga.

Det är sålunda ett ganska begränsat område, för vilket på grund av vad förut sagts en kvalificerad prövning får anses erforderlig. Att under sådana

förhållanden inrätta ett särskilt organ härför kan enligt min mening icke komma i fråga. Det skulle dessutom föregripa den utredning om förbättrat förfarande vid administrativa frihetsberövanden, som 1952 års riksdag begärt och som eventuellt kan leda till en mera enhetlig reglering av dessa åtgärder. I stället torde uppgiften få anförtros antingen åt något redan befintligt organ eller åt landstingets centralstyrelse, eventuellt förstärkt med erforderlig sakkunskap. För valet av lämpligt organ får den sammansättning man vill ge detsamma betydelse. I denna del delar jag utredningens mening att lekmän bör ingå i detsamma. Medverkan av lekmän för en i viss mån liknande uppgift nämligen som ledamöter i de lokala utskrivningsnämnderna vid sinnessjukhusen har visat sig värdefull. Nämnderna har tillförts allmän social erfarenhet och närvaron av opartiska lekmän har stärkt förtroendet för avgörandena. Detsamma torde gälla även här. Särskilt för att tillgodose rättssäkerhetssynpunkten bör — jämväl i likhet med de lokala utskrivningsnämnderna — dessutom en erfaren jurist, om möjligt en domare, ingå i det kvalificerade organet.

Jag syftar här endast på lokala organ. Att centralisera prövningen t. ex. till sinnessjuknämnden, vilket ifrågasatts från läkarhåll, är knappast tänkbart samtidigt som vissa ärenden om utskrivning från så gott som samtliga sinnessjukhus överflyttats från denna till lokala nämnder vid sjukhusen. Olägenheterna av en centraliserad skriftlig handläggning av ärenden av denna typ torde icke behöva utvecklas. Det vore dessutom ur olika synpunkter olyckligt att hänföra de skolbarn, som det här framför allt kommer att röra sig om, till samma nämnd som bl. a. prövar ärenden om utskrivning av kriminalpatienter. Med hänsyn härtill bör sinnessjuknämnden ej få bli besvärinstans i dessa ärenden; förslag härom avvisades f. ö. av riksdagen 1944. Av samma skäl bör det icke heller komma i fråga att anförtro uppgiften åt sinnessjukhusens lokala utskrivningsnämnder, vilket eljest i och för sig kunde anses ligga nära till hands.

Även länsstyrelserna har förts fram som lämpliga organ för handläggningen av dessa ärenden. Med hänsyn till vad förut sagts om organets sammansättning skulle emellertid en sådan ordning innebära att lekmän och vissa sakkunniga skulle ingå i länsstyrelsen, något som uppenbarligen icke hör genomföras för en förhållandevis så begränsad uppgift som denna. Jag kan därför icke tillstyrka detta förslag.

Den närmast till hands liggande lösningen torde i stället vara den som förordats i ett stort antal yttranden över det senaste betänkandet i ämnet, nämligen att anförtro uppgiften åt landstingets styrelse för undervisningen och vården av de efterblivna (centralstyrelsen). Utredningen har avvisat tanken härpå med hänvisning till att en sådan ordning knappast skulle ge tillräckliga garantier för en självständig, objektiv prövning, varvid den syftar på att styrelsen även skulle handha ledningen och förvaltningen av anstalterna och primärt besluta i vissa intagningsfrågor. I sistnämnda del

kommer jag emellertid icke att följa utredningens förslag och vad konflikten med styrelsens övriga åligganden angår, så kan olägenheterna härmed elimineras om nu ifrågavarande uppgifter, såsom bl. a. landstingsförbundet förordat, lägges på en särskild delegation inom styrelsen.

Genom en sådan ordning behöfve någon ny myndighet icke tillskapas, men organet skulle likväl utan omfattande ingrepp i landstingets bestämmanderätt kunna ges en för uppgiften lämplig storlek. I övrigt skulle denna ordning ha de fördelar, som onekligen är förenade med att landstingets egen styrelse beslutar också i dessa ärenden. Jag vill särskilt peka på den erfarenhet av olika sociala frågor i allmänhet och sinnesslövärdens i synnerhet, som bör ha samlats i de nuvarande styrelserna och väl kommer att överföras till de nya, samt vidare på det ökade intresse för en god anstaltsorganisation och vårdstandard, som bör följa av att ledamöterna i in- och utskrivningsärenden får kontakt med de efterblivnas konkreta, personliga problem.

På anförda skäl vill jag förorda, att dessa ärenden skall handläggas av en delegation inom landstingets centralstyrelse. I enlighet med vad förut sagts bör i delegationen ingå — förutom lämpligt antal av centralstyrelsen inom sig utsedda ledamöter — en lagfaren person, om möjligt en domare. Erforderlig medicinsk och pedagogisk sakkunskap torde få tillföras delegationen i samma ordning som utredningen föreslagit för anstaltsnämndens del. Frågorna om dessa sakkunnigas ställning, om delegationens storlek och om vem som bör vara ordförande kommer att behandlas i specialmotiveeringen.

Jag övergår härefter till frågan om och i vilken utsträckning undervisningen och vården av de efterblivna skall vara kostnadsfri för den enskilde. I denna del har jag redan förut framhållit den orättvisa som ligger i den nuvarande ordningen, enligt vilken vården av de »bildbara» barnen är kostnadsfri medan de föräldrar, som har ett »obildbart» barn med allt vad detta innebär, dessutom måste betala vårdavgifter för barnet, som f. n. vid de enskilda hemmen uppgår till mellan 1 900 och 3 000 kronor om året. Det råder också så gott som fullständig enighet om att denna orättvisa nu bör undanröjas, så att icke endast de särskolepliktiga utan även övriga efterblivna under 21 år får kostnadsfri undervisning och vård. Jag vill förorda att en uttrycklig bestämmelse härom införes i lagen.

Däremot torde det icke finnas anledning att nu införa fri vård för de vuxna efterblivna. Behöver dessa vård på sinnessjukhus, måste en viss vårdavgift erläggas. Härtill kommer att med nuvarande regler om folkpension åt anstaltsvårdade en ordning med kostnadsfri vård förknippad med rätt för anstalten att uppbära folkpensionen kan medföra vissa icke önskvärda konsekvenser. Vårdavgifter bör därför utgå för de vuxna efterblivna å vårdanstalt på samma sätt som gäller för de sinnesslöa på sinnessjukhus. En erinran härom bör upptagas i lagen.»

Den centrala tillsynen.

Departementschefen anför i propositionen:

»Frågan om vilken myndighet som bör svara för den centrala tillsynen över skolor och anstalter för psykiskt efterblivna har länge varit omvistad och är — som framgår av den nyss lämnade redogörelsen för de olika förslagen på området — alljämt aktuell. Visserligen har statsmakterna så sent som föregående år tagit ställning till frågan, i det att riksdagen då biföll en på tillsynskommitténs förslag grundad proposition med vissa förslag om den centrala tillsynen. I enlighet med riksdagens beslut har därefter i administrativ väg bestämts, att varje skola och anstalt inom ifrågavarande vårdgren skall ha en huvudtillsynsmyndighet och uppgiften uppdelats mellan skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen. Jag uttalade emellertid vid framläggandet av nämnda proposition, att jag i princip delade vissa vid remissbehandlingen framförda synpunkter om fördelarna av en i möjligaste mån enhetlig organisation inom sinnesslövrården. Anledningen till att jag likväl icke föreslog en koncentration av ansvaret hos en myndighet var att jag ville avvakta ett ställningstagande till 1951 års sinnesslövrådsutrednings förslag. Ej heller denna utredning har emellertid tagit ställning till frågan i vidare mån än att den avvisar väckta förslag om att anförtro den centrala tillsynen åt socialstyrelsen eller åt ett särskilt samarbetsorgan. Utredningen vill överlämna åt Kungl. Maj:t att fördela uppgifterna i fråga om den centrala tillsynen mellan skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen. I yttrandena framför myndigheter och organisationer i stort sett samma synpunkter som i den tidigare diskussionen.

För egen del anser jag fortfarande, att ansvaret för undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna helst bör i så stor utsträckning som möjligt ligga på en myndighet. Med hänsyn till de förhållanden, tillsynen avser, synes härvid endast skolöverstyrelsen eller medicinalstyrelsen kunna komma i fråga; varje annan myndighet skulle behöva förstärkas med pedagogisk och medicinsk sakkunskap med en viss utbyggnad av den centrala organisationen som följd. Sannolikt skulle man för övrigt knappast kunna undvika att låta vissa områden ligga kvar hos någon av de nuvarande huvudtillsynsmyndigheterna. Jag syftar särskilt på tillsynen över externatskolorna, vilken med hänsyn till sambandet med folkskolan och speciellt dess hjälpklassorganisation rimligen bör förbli hos skolöverstyrelsen. I sistnämnda förhållande ligger i själva verket även ett skäl mot att över huvud taget *nu* binda sig för en huvudtillsynsmyndighet för hela vårdgrenen. Externatskolorna skall upptagas i landstingens planer och jag har förut i olika sammanhang understrukit vikten av att denna del av särskolan förstärkes. Vid planeringen måste inom de olika landstingsområdena ske en avvägning mellan externat- och internatundervisningens krav

och dessa kommer i sin tur att få vägas mot behoven för vårdgrenen i övrigt. Det är knappast lämpligt att låta detta ske utan medverkan av den högsta skolmyndigheten. Och att i detta sammanhang lämna medicinalstyrelsen utanför med dess stora erfarenhet på detta och närstående vårdområden vore uppenbart orimligt. Jag delar alltså icke socialstyrelsens mening att det vore högst oändamålsenligt att flera centrala myndigheter skulle förhandla med landstingen om planerna utan anser en sådan ordning nödvändig.

Frågan kommer i ett annat läge då den grundläggande planeringen avslutats. Då har också erfarenhet vunnits av den ännu endast en kort tid prövade ordningen med en huvudtillsynsmyndighet för varje anstalt. Om dessa erfarenheter är goda, kan det finnas anledning att frångå den principiella ståndpunkten, att en myndighet bör centralt svara för hela vårdgrenen. I varje fall synes de otillräckliga erfarenheterna på denna punkt utgöra ett skäl för att t. v. lämna frågan öppen.

På i huvudsak dessa skäl vill jag tillstyrka den av 1951 års sinnesslövsårdsutredning förordade lösningen att lämna frågan öppen eller med andra ord att den sedan ett halvår prövade ordningen kan få gälla tills vidare. I lagen bör sålunda stadgas, att överinseendet över undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna skall ankomma på skolöverstyrelsen och medicinalstyrelsen med den fördelning mellan dessa myndigheter av uppgifter och befogenheter, som Konungen bestämmer. Härvid torde den nuvarande fördelningen sådan den fastslagits i kungörelsen den 30 juni 1952 (nr 552) t. v. i stort sett böra bibehållas. Då mera genomgripande ändringar i denna ordning torde kräva en annan personalorganisation, torde sådana icke kunna genomföras utan riksdagens medverkan.»

Specialmotivering.

Av den i propositionen åberopade specialmotiveringen må här återges följande.

2 §.

Departementschefen:

»Då i 2 § stadgas att landstingen svarar för att i 1 § första stycket nämnda barn och vuxna inom landstingsområdet får undervisning och vård enligt lagen, avses härmed endast att helt allmänt ange omfattningen av landstingens ansvar. Att uttryckligen stadga att ansvaret endast avser den som är mantalsskriven inom området anser jag icke påkallat, särskilt som någon sådan precisering icke finns i 1944 års lag, som på denna punkt är likalydande med förslaget. Stadgandet bör icke i och för sig kunna tagas till intäkt för krav från ett landsting på ett annat att erlægga vårdavgif-

ter för alla på förstnämnda landstings anstalter intagna, som är mantals-skrivna inom det senare landstingets område. Hithörande frågor torde liksom motsvarande inom sjukvården få ordnas genom överenskommelser mellan landstingen, varvid mantalsskrivningen synes vara en lämplig norm. Av samma skäl bör staten icke kunna kräva att landstingen omedelbart tar emot alla på sinnessjukhus intagna efterblivna, som icke faller under undantagsbestämmelsen i 4 §.»

---

5 §.

Departementschefen:

»Jag har i det föregående i huvudsak tagit ställning till de frågor rörande anstaltsorganisationen, som icke bör överlämnas till huvudmännen att själva bedöma. Bestämmelserna har i departementsförslaget upptagits i 5 §, fördelade på två moment.

I mom. 1, som avser särskolor, har några delvis förut berörda jämkningar och tillägg gjorts i den av 1951 års utredning förordade lagtexten för att ytterligare markera externatundervisningens betydelse samt tillgodose vissa önskemål i remissyttrandena. Beteckningen särskola bör användas såsom en lämplig sammanfattande benämning på alla skolor för de enligt lagen skolpliktiga efterblivna, vare sig skolan anordnats som externat eller som internat. Vid småbarnshemmen inom särskolan bör finnas en avdelning för sysselsättning och övning under sakkunnig ledning av de härför lämpade barnen. Avdelningen synes kunna benämnas förskola.

Inom internatet torde särskolans olika avdelningar i allmänhet komma att hållas samlade i en anstalt. Hinder bör emellertid ej möta att ordna en yrkeshemsavdelning i anslutning till arbetshem för praktisk utbildning av sådana elever, som bäst passar för t. ex. jordbruksarbete eller enklare tempoarbete. — Observationsplatser bör även kunna ordnas vid externat. Härigenom torde ett förslag om observationsavdelningar i anslutning till hjälpskolan kunna i viss mån tillgodoses, då externatklasser och hjälpklasser kan förläggas till samma lokaler.

Även andra momentet har jämkats på några punkter i enlighet med yrkanden i remissyttrandena. Självfallet är det, som där jämväl påpekats, värdefullt att externa arbets- och sysselsättningsplatser anordnas även för de vuxna efterblivna. Någon bestämmelse härom synes dock icke böra upptagas i lagen. Huvudmännen torde likväl komma att vidtaga alla anordningar, som kan minska behovet av anstaltsvård.»

6 §.

Departementschefen:

»I likhet med 1946 och 1951 års sinnesslövsutredningar anser jag, att inom varje landstingsområde bör finnas en av landstinget utsedd styrelse

för undervisning och vård av psykiskt efterblivna. För att skilja denna styrelse från de lokala styrelser, som kan finnas t. ex. för enskilda anstalter och kanske även i något fall för en landstingsanstalt, bör den benämnas centralstyrelse. Dess första uppgift bör vara att planlägga och samordna den anstaltsvård och öppna vård, som enligt lagen åvilar landstinget, samt leda de för sådant ändamål av landstinget drivna skolorna, anstalterna och organen för den öppna vården. Häri innefattas självfallet även en allmän tillsyn över förhållandena och den sociala omvårdnaden på anstalterna. Att såsom ifrågasatts koppla in länsstyrelserna eller någon annan lokal myndighet för denna tillsyn skulle enligt min mening innebära en överorganisation. Visserligen har de kommunala barnavårdsnämnderna och länsstyrelserna liknande uppgifter i fråga om landstingens barnavårdsanstalter, men där rör det sig dock om en verksamhet, som står i ett mera intimt samband med dessa myndigheters övriga uppgifter i fråga om barnavården. Spörsmålet torde dock få övervägas ånyo då barnavårdskommitténs förslag föreligger.

Centralstyrelsen bör även ha tillsyn över vissa enskilda anstalter. I allmänhet bör detta gälla anstalter, som finns upptagna i landstingets plan. Med hänsyn till landstingets subsidiära ekonomiska ansvar för dessa anstalter kommer centralstyrelsen sannolikt, oavsett någon föreskrift om tillsyn, att få mycket att göra med anstalternas förhållanden. Det finnes då ingen anledning att, som bl. a. tillsynskommittén och 1951 års senneslövsutredning tänkt sig, anförtro denna tillsyn åt särskilda nämnder. Närmare bestämmelser om densamma torde få meddelas i administrativ väg.

Några bestämmelser om centralstyrelsens sammansättning bör icke upptagas i lagen. Det torde med förtroende kunna överlämnas åt huvudmännen att utse lämpliga män och kvinnor för de svåra och grannliga uppgifter, som åvilar dessa styrelser. I och för sig bör hinder icke möta att landstingens förvaltningsutskott görs till centralstyrelse. Med hänsyn till den arbetsbörda, styrelsen och särskilt de ledamöter, som ingår i dess delegation för handläggning av utskrivningsfrågor, sannolikt kommer att få, torde det dock vara olämpligt att lägga uppgifterna på förvaltningsutskottet.»

---

20 §.

Departementschefen:

»Bestämmelserna i 20 § om när definitiv utskrivning kan ske är hämtade från 21 § i 1951 års utrednings förslag och kräver ingen särskild motivering. Jag vill dock erinra om att elev eller patient vid särskola eller vårdanstalt, som intages på sinnessjukhus eller annan i 1 § andra stycket avsedd statsanstalt, självfallet skall omedelbart definitivt utskrivas.»

Utskottet.

Såsom tidigare nämnts är sinnesslövärderna endast delvis reglerad i lag. Sinnessjuklagen den 19 september 1929 är visserligen tillämplig även på sinnesslöa och får i detta hänseende betydelse beträffande sådana psykiskt efterblivna som behöver vård på vanligt sinnessjukhus eller någon av de statliga anstalter för vård av sinnesslöa, som enligt lagen förklarats vara sinnessjukhus. Sinnessjuklagen innehåller emellertid inga regler om ansvaret för vården. En speciell lagstiftning om sinnesslövärd utgör lagen den 30 juni 1944 om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa. Sistnämnda lag avser dock endast bildbara sinnesslöa barn. Lagen innehåller en bestämmelse att landstingen och städerna utanför landsting skall vara huvudmän för undervisningen och vården av dessa barn, men detta stadgande har icke satts i kraft. Alltjämt saknas en reglering av sinnesslövärderna i dess helhet, avseende även de obildbaras och de äldre bildbaras vård. Trots att laglig skyldighet icke förelegat har landstingen och nämnda städer i stor utsträckning tagit sig an sinnesslövärderna. Likväl torde fog finnas för det i propositionen gjorda påståendet att denna vårdgren på det hela taget är eftersatt. Att avsaknaden av en laglig reglering rörande skyldigheten att anordna vården och rörande kostnaderna medverkat härtill torde vara uppenbart. Belysande är i detta hänseende ett i propositionen återgivet yttrande av Svenska landstingsförbundet, att under de senaste åren stor ovisshet gjort sig gällande rörande statens och landstingens förpliktelser och angående utformningen av vårdorganisationen samt att bl. a. denna ovisshet medfört att föga gjorts för att bygga ut och utveckla vården.

Beträffande det aktuella behovet av vårdplatser har 1946 års sinnesslövärdsutredning gjort vissa beräkningar, vilka emellertid torde vara ganska osäkra. På grundval av de direkta registreringarna av klientelet har utredningen emellertid kunnat konstatera en brist på omkring 4 000 platser, som i första hand bör fyllas.

I yttrandena över nämnda utrednings betänkande har behovet av en reform av sinnesslövärderna i syfte att få till stånd en mera ändamålsenlig organisation och avhjälpa den omfattande platsbristen över lag vitsordats. Utskottet finner för sin del det klart framgå att ett behov av en laglig reglering av sinnesslövärderna i dess helhet föreligger.

På de av departementschefen angivna skälen finner utskottet att en ny lagstiftning bör begränsas till att avse den sinnesslövärd, som icke äger rum å sinnessjukhus eller staten tillhöriga anstalter för efterblivna. Likaså finner utskottet lämpligt att inom den sålunda angivna ramen lagreglerna för såväl bildbara som obildbara upptages i en och samma författning.

En av huvudfrågorna vid en reform av nu angiven omfattning är givetvis var ansvaret för de efterblivnas undervisning och vård bör ligga. I propositionen har föreslagits, att den sinnesslövärd, som faller inom lagstift-

ningens ram, skall åvila landstingen och de landstingsfria städerna, dock med undantag för vården av vissa asociala och svårskötta efterblivna, vilken liksom hittills i regel skall omhänderhas av staten. Som skäl har bl. a. anförts att enligt 1944 års lag huvudmannaskapet för en betydande del av vårdgrenen, nämligen såvitt avser de bildbara barnen, lagts på landstingen och nämnda städer, att av dessa ägda anstalter omfattar över 90 procent av befintliga skolplatser och nära 50 procent av vårdplatserna samt att den nödvändiga upprustningen knappast kan väntas ske lika snabbt i statens som i landstingens och de landstingsfria städernas regi. Utskottet anser naturligt och lämpligt att frågan om det praktiska handhavandet av undervisningen och vården löses på sätt som föreslagits. En förutsättning är givetvis att statsbidrag utgår. Regler om sådant bidrag föreslås i den till innevarande års riksdag avlämnade propositionen nr 124, vilken hänskjutits till statsutskottet.

Beträffande de principiellt viktiga frågorna om lagstiftningens omfattning och ansvarsfördelningen vill utskottet alltså tillstyrka förslaget. Vad angår de närmare detaljerna har utskottet funnit sig kunna i det väsentliga godtaga den föreslagna lagtexten. Beträffande vissa spørsmål har utskottet funnit anledning uttala följande.

I 2 § fastslås landstingens huvudmannaskap då där stadgas, att det åligger landsting att svara för att de psykiskt efterblivna inom landstingsområdet erhåller undervisning och vård enligt lagen och med stöd därav meddelade föreskrifter. Jämlikt 25 § skall motsvarande gälla beträffande stad som ej deltar i landsting. I motiveringen till 2 § har departementschefen framhållit att syftet med det nämnda stadgandet endast varit att helt allmänt angiva omfattningen av landstingets ansvar och att det icke ansetts påkallat att uttryckligen begränsa ansvaret till personer som är mantalsskrivna inom landstingsområdet. Enligt departementschefens mening bör hithörande frågor, liksom motsvarande inom sjukvården, ordnas genom överenskommelser mellan landstingen, varvid mantalsskrivningen torde vara en lämplig norm. I anledning härav vill utskottet framhålla vikten av att sådana överenskommelser ingås, att tvister mellan huvudmännen om ansvaret icke behöver uppstå. Beträffande normen för ansvarsfördelningen må påpekas, att förslagets 16 § om överflyttning av särskole- eller vårdfall på grund av ändrad mantalsskrivningsort tydligen utgår från att mantalsskrivningen bör vara avgörande. Enligt utskottets mening är detta också det lämpligaste.

I motionerna anföres, att lagen borde äga tillämpning även på i Sverige kyrkobokförda utländska medborgare. Enligt utskottets mening torde utan uttryckligt stadgande här i riket fast bosatta utlänningar vara likställda med svenska medborgare i fråga om de förmåner som lagen bereder. Till stöd för denna uppfattning kan åberopas departementschefsuttalanden i propositionen nr 136 till 1950 års riksdag (s. 44) beträffande sjukhusvård

i allmänhet och i statsverkspropositionen till 1942 års riksdag (V: 213—215) angående kostnadsfri vanförevård. Vidare kan nämnas att Kungl. Maj:t genom beslut den 29 december 1949 förklarar att hinder icke möter för tillämpning av kungörelsen den 15 juni 1944 angående statsbidrag till förebyggande mödra- och barnavård m. fl. kungörelser å utländska kvinnor och barn, som är bosatta och kyrkoskrivna i Sverige. Vad angår i 10 och 11 §§ förevarande lagförslag stadgad särskoleplikt och skyldighet att underkasta sig vård kan nämnas, att enligt ett regeringsrättsavgörande (RÅ 1951 s. 173) vanlig skolplikt föreligger för här i riket kyrkobokfört utländskt barn i skolåldern.

Med avseende å 2 § tredje stycket framhålles i motionerna att man bör beakta möjligheten av att landsting vid upprättande av föreskriven plan kan däri upptaga ett erforderligt antal platser vid annat landstings särskola och att detta särskilt torde vara av nöden beträffande de mindre landstingsområden, där barnantalet icke motiverar upprättandet av en egen yrkesavdelning. Även utskottet vill understryka nödvändigheten av att landstingen samarbetar med varandra vid lösandet av undervisnings- och vårdfrågorna. Sådant samarbete kan ske såväl genom att landsting förenar sig om gemensamma anordningar som genom att ett landsting vid sina skolor och anstalter upplåter platser åt ett annat landsting.

Tidigare har nämnts att enligt förslaget vissa asociala och särskilt svårskötta efterblivna skall vara undantagna från landstingens vårdnadsansvar. Bestämmelser härom meddelas i 4 §, mot vilken utskottet icke har någon erinran. Meningen är att de liksom f. n. huvudsakligen skall tas om hand på statliga anstalter. I motionerna framhålles i anslutning till 4 §, att Vipeholms sjukhus — den enda statliga institution som är avsedd för svårskötta psykiskt efterblivna — ständigt är överbelagt och att möjligheterna att dit få överföra patienter från landstingsanstalterna f. n. är praktiskt taget inga. Om den nya lagen skall kunna tillämpas, bör därför frågan om en utbyggnad av platsantalet för de svårskötta snarast möjligt tas upp till behandling. — Utskottet vill instämma i att det är angeläget att vårdmöjligheterna för ifrågavarande kategori utvidgas. Enligt vad utskottet inhämtat avser statens kommitté för sinnessjukvårdens utbyggande att inom kort framlägga förslag till utbyggnad av anstaltsorganisationen för vård av de svårskötta psykiskt efterblivna, och det torde få antagas att en sådan utökning också skall komma till stånd inom en snar framtid.

Beträffande anstaltsorganisationen för den landstingen och de landstingsfria städerna åvilande sinnesslövärderna innehåller lagförslaget, såsom departementschefen framhåller, blott huvuddragen. Dessa återfinnes i 5 §. Detaljerna får huvudmännen bestämma själva. I fråga om de olika skol- och anstaltsformer som bör finnas för skilda kategorier efterblivna anser utskottet förslaget lämpligt utformat. Utskottet finner det riktigt att ej samtliga regler härom gjorts tvingande utan att en viss frihet för huvudmän-

nen att välja kommer att finnas. Särskilt må framhållas betydelsen av att bestämmelserna medger att i stället för den nya anstaltsformen ålderdomshem för efterblivna får anordnas särskilda platser för åldringar vid arbetshem. Utskottet kan ansluta sig till vad departementschefen anfört angående olika möjligheter att anordna åldringsvården.

Förslaget intar i princip den ståndpunkten, att den externa undervisningen och vården givits företräde framför den interna, där så är möjligt. Detta har kommit till uttryck såväl i 5 § som i senare paragrafer, bl. a. dem som handlar om intagning och öppen vård. I fråga om särskolorna säges i 5 § 1 mom. uttryckligen att externatundervisningen skall komma i första hand. Vad angår vårdfallen stadgas i 2 mom. av samma paragraf, att där så finnes lämpligt daghem — alltså ett slags externat — skall inrättas för efterblivna barn samt vid vårdhem anordnas sysselsättningsavdelning. Sådana sysselsättningsavdelningar kan, vilket också framhållits av departementschefen, tjäna såsom externat för efterblivna som är i öppen vård. Beträffande den kategori efterblivna, för vilken arbetshemmen är avsedda, innehåller 2 mom. emellertid ingen uttrycklig bestämmelse om att externatplatser kan anordnas. Departementschefen anser det självfallet att så bör kunna ske och anför att uttrycklig bestämmelse i ämnet icke är erforderlig enär huvudmännen likväl torde komma att vidtaga alla anordningar som kan minska behovet av anstaltsvård. I motionerna yrkas att i 2 mom. skall infogas bestämmelse om att, där så finnes lämpligt, bör inrättas externa arbets- och sysselsättningsavdelningar för de under punkten a) i samma moment nämnda kategorierna efterblivna. Utskottet anser liksom motionärerna att ett uttryckligt stadgande i frågan är värdefullt och förordar därför att paragrafen förses med ett tillägg av angiven innebörd.

Även beträffande den för varje landstingsområde centrala ledningen av undervisningen och vården fastställes blott huvuddragen i lagen. Detta sker i 6 §, i vilken ges allmänna bestämmelser om centralstyrelsen och den delegation inom densamma, som skall ta befattning med vissa ärenden om inskrivning, utskrivning m. m. Utskottet har intet att erinra mot bestämmelserna. I motiveringen anför departementschefen, att några bestämmelser om centralstyrelsens sammansättning icke ansetts böra ges i lagen utan att det bör kunna med förtroende överlämnas åt huvudmännen att utse lämpliga män och kvinnor för dessa uppgifter. I och för sig har hinder icke ansetts böra möta mot att ett landstings förvaltningsutskott göres till centralstyrelse, men departementschefen anför som sin mening att med hänsyn till den arbetsbörda, som styrelsen och särskilt de ledamöter som ingår i delegationen sannolikt kommer att få, det dock torde vara olämpligt att lägga uppgifterna på förvaltningsutskottet. — Utskottet anser visserligen, att det skäl som sålunda anförts mot att förvaltningsutskottet utgör centralstyrelse icke med samma styrka gör sig gällande inom mindre

landstingsområden. Då emellertid vissa mindre landsting kan antagas komma att förena sig om gemensamma anordningar för sinnesslövärdn och gemensam centralstyrelse, uppkommer i dessa fall icke frågan om att göra förvaltningsutskott till centralstyrelse. Vad det främst kommer an på i fråga om centralstyrelsens sammansättning är uppenbarligen att förvärva lämpliga och intresserade personer för de uppgifter som ankommer på en centralstyrelse.

I 12 § meddelas regler om den anmälan, som skall föregå psykiskt efterblivens inskrivning vid särskola eller vårdanstalt. Beträffande barn, varmed här avses person under 18 år, stadgas i tredje stycket att barnavårdsnämnd har skyldighet att, där förhållandena så påkallar, verka för att psykiskt efterblivna barn erhåller vård enligt lagen samt att nämnden i vissa angivna fall äger göra anmälan om inskrivning. Enligt paragrafens sista stycke skall beträffande den som fyllt 18 år motsvarande skyldigheter och befogenheter tillkomma fattigvårdsstyrelsen. Anledningen till att i sistnämnda fall en annan myndighet kopplas in är enligt departementschefens uttalande att enligt barnavårdslagen barnavårdsnämndens befogenheter i fråga om ungdomar över 18 år är begränsade till ett speciellt, här i allmänhet ej aktuellt klientel. — De fall, då fråga uppkommer om att anmäla en person som fyllt 18 år till inskrivning såsom psykiskt efterbliven, kan antagas bli tämligen sällsynta; regelmässigt torde anmälan ske långt tidigare, vanligen vid skolålderns början. Med avseende på de fall, då inskrivning av så gamla personer likväl ifrågakommer, vill utskottet erinra om att paragrafens avfattning icke torde betaga barnavårdsnämnden rätt att göra anmälan beträffande sådana, som nämnden enligt barnavårdslagen omhändertagit för skyddsuppfostran; de kategorier som härvid kan komma i fråga är sådana i åldern mellan 18 och 21 år som omfattas av beskrivningen i 22 § d) sistnämnda lag. Rätten torde i dessa fall grundas å 36 § barnavårdslagen, som stadgar att barnavårdsnämnden, därest omhändertaget barn till följd av bl. a. sinnessjukdom eller annan andlig brist eller svaghet är i behov av särskild vård, skall vidtaga erforderliga åtgärder för att bereda barnet dylik vård å därför lämpad anstalt eller annorstädes. — För övrigt må här framhållas vikten av att barnavårdsnämnden och fattigvårdsstyrelsen samarbetar i fråga om personer, som passerat 18-årsgränsen och därmed enligt förevarande paragraf övergått från barnavårdsnämndens kompetensområde till fattigvårdsstyrelsens.

Enligt förslaget skall inskrivning avse antingen särskola eller vårdanstalt. Sedan inskrivningen skett eller i samband med densamma avgöres var den efterblivne skall placeras. Härvid kan ifrågakomma särskola — inrättad för externatundervisning eller såsom internat — eller vårdanstalt eller öppen vård av olika slag. För tveksamma fall kan före inskrivning förekomma intagning för observation å observationsavdelning eller observationsplats vid särskola. Vidare kan provisorisk intagning å vård-

anstalt ske i avbidan på beslut om inskrivning vid sådan anstalt. De rätts-säkerhetsgarantier mot oriktig inskrivning och placering av de psykiskt efterblivna, som anordnas enligt förslaget, består i att prövningen skall verkställas av sakkunniga instanser — olika för olika fall — samt att för vissa fall fordras samtycke av den efterblivne eller hans vårdnadshavare eller förmyndare. Utskottet anser att reglerna härom är lämpligt utformade men vill kraftigt understryka vikten av att omflyttningar icke i onödan företas av ifrågavarande för miljöbyte särskilt känsliga barn och ungdomar.

Beträffande tillsynen över dem som placerats i öppen vård innehåller lagförslaget endast vissa grunddrag: särskild övervakare kan tillsättas och vissa föreskrifter kan meddelas. Det är givetvis av största vikt att övervakningen göres effektiv, särskilt så, att den övervakade erhåller hjälp med att finna sig till rätta i samhället. Utskottet vill förorda att i de tillämpningsföreskrifter till lagen, som avses skola meddelas i administrativ ordning, erforderliga föreskrifter om övervakning intas.

Om utskrivning från särskola eller vårdanstalt meddelas bestämmelser i 20 och 21 §§. I vissa fall är enligt 20 § slutlig utskrivning obligatorisk. Bl. a. skall vid särskola eller vårdanstalt inskriven, som befinner sig längre kunna hänföras till någon av de i 1 § nämnda grupperna psykiskt efterblivna, omedelbart slutligt utskrivas. Härom anför departementschefen i motiveringen, att elev eller patient vid särskola eller vårdanstalt, som tas in på sinnessjukhus eller annan i 1 § andra stycket avsedd statsanstalt, själfvallet skall omedelbart definitivt utskrivas. I motionerna yttras, att i sådant fall lämpligheten av omedelbar definitiv utskrivning kunde ifrågasättas. Det hände icke sällan att en elev eller patient under en period av svår oro måste vårdas på sinnessjukhus. Ofta kunde vårdtiden där bli ganska kort, kanske endast en eller annan månad, varefter återplacering på särskola eller vårdanstalt skedde. Med en definitiv utskrivning följde då vid återintagning ett nytt ansökningsförfarande och vad därmed sammanhänge. I en dylik situation borde därför försöksutskrivning från särskolan eller vårdanstalten ske till dess på sinnessjukhuset sjukdomens art och långvarighet kunnat utrönas. Ett sådant förfarande skulle förenkla möjligheterna att vid behov göra en snabb överflyttning såväl till sinnessjukhus som åter till anstalten. — Utskottet instämmer med motionärerna i att en dylik överflyttning bör kunna ske på ett enkelt sätt utan onödiga formaliteter. Av den för hela lagen grundläggande bestämmelsen i 1 § andra stycket, att den som är intagen på sinnessjukhus eller statlig sinnesslöanstalt är undantagen från lagens tillämpning, synes emellertid följa att den som sålunda intages — även om det sker för kort tid — icke längre kan vara inskriven vid särskola eller vårdanstalt enligt lagen. Definitiv utskrivning synes därför böra ske. För återintagning på skola eller anstalt enligt förevarande lag krävs följaktligen ny inskrivning. Sådan torde emel-

lertid då kunna ske utan större omgång; ny läkarundersökning är tydligen onödig, och fallet är ju sedan tidigare känt för den som prövar inskrivningsfrågan.

I 22 § förutsättes, att i administrativ ordning skall utfärdas föreskrifter angående fullgörandet av den i paragrafen stadgade skyldigheten för huvudman, som uppbar folkpension för intagen elev eller patient, att tillhandahålla den pensionsberättigade fickpengar eller använda motsvarande belopp för ökande av hans trivsel eller eljest till hans personliga nytta. I anledning härav vill utskottet framhålla önskvärdheten av att fickpengar i lämplig omfattning tillhandahållas även andra intagna, som kan anses vara i behov därav.

I 23 § meddelas besvärshörsbestämmelser. För det i 2 mom. reglerade fallet av klagan över huvudtillsynsmyndighets beslut i vissa fall stadgas, att ändring må sökas hos Kungl. Maj:t genom besvär, som skall ha inkommit till inrikesdepartementet inom en månad från delfåendet. Emellertid har i en efter förevarande proposition avlämnad proposition, nr 201, föreslagits en lag om besvärslid vid talan mot förvaltande myndigheters beslut. Enligt denna lag, som skall träda i kraft den 1 januari 1955, skall besvärstiden vid dylik talan, om ej annat följer av lag eller författning, utgöra tre veckor från det klaganden fick del av beslutet. Denna besvärstid, vilken redan införts i kommunallagen och som återfinnes även i de till innevarande års riksdag avlämnade förslagen till allmän förfogandelag och lag om nykterhetsvård, synes böra gälla även i förevarande fall. Beträffande de fall som avses i 1 mom. av paragrafen torde besvärstiden, såsom enligt förslaget, böra vara obegränsad. Utskottet förordar att i 23 § 1 mom. direkt utsäges att klagan ej är inskränkt till viss tid och att i 2 mom. bestämmelse om besvärstid utelämnas, vilket innebär att allmänna regler om administrativ besvärstid blir tillämpliga.

Den föreslagna lagen skall träda i kraft den 1 januari 1955. Enligt stadgande i övergångsbestämmelserna åligger det landsting att senast den 1 november 1954 eller den senare dag, som Kungl. Maj:t bestämmer, för fastställelse inkomma med sådan plan som avses i 2 §. — Utskottet vill icke föreslå ändring beträffande dagen för ikraftträdandet. Enligt utskottets förmenande kan det emellertid på sina håll komma att visa sig svårt för landstingen att till den 1 november i år hinna upprätta och antaga plan för ordnandet av undervisningen och vården av de psykiskt efterblivna. Bl. a. bör såsom tidigare framhållits förhandlingar och samarbete mellan landstingen äga rum i anslutning till planernas upprättande. Utskottet utgår ifrån att Kungl. Maj:t, om så finnes erforderligt, begagnar möjligheten enligt lagen att förlänga tiden till efter den 1 november 1954.

Utöver vad nu sagts föranleder propositionen ingen erinran eller särskilt uttalande från utskottets sida.

På grund av vad utskottet ovan anfört får utskottet hemställa,

A. att riksdagen — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om undervisning och vård av vissa psykiskt efterblivna — måtte för sin del antaga förslaget med den ändring att 5 och 23 §§ erhåller följande av utskottet föreslagna lydelse:

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

5 §.

1 mom. Särskola skall vara inrättad för externatundervisning eller såsom internat.

Särskilda former av internat äro

a) *småbarnshem* med förskola för därför lämpade barn under skolåldern;

b) *skolhem* med skola för allmän teoretisk och praktisk undervisning för dem som enligt 10 § äro skolpliktiga vid särskola; samt

c) *yrkeshem* för särskolepliktiga, som efter undervisning i skolhem anses böra erhålla yrkesundervisning.

I första hand skall, när förutsättningar härför föreligga, behovet av särskoleundervisning tillgodoses genom externatskolor eller externatplatser vid småbarnshem, skolhem och yrkeshem. För stad med minst 25 000 invånare skall externatundervisning alltid vara anordnad.

I anslutning till särskola skall för varje landstingsområde finnas observationsavdelning eller observationsplatser för undersökning av barn, som ifrågasättas behöva undervisning eller vård enligt denna lag.

2 mom. Särskilda former av vårdanstalter äro

a) *arbetshem* för arbetsföra efterblivna, som erhållit undervisning i särskola men äro ur stånd att taga vård om sig själva, och med dem i förståndsutveckling och arbetsförmåga likställda;

b) *ålderdomshem* för efterblivna, som vårdats eller kunnat vårdas i arbetshem men icke längre äro arbetsföra;

c) *vårdhem* för efterblivna barn, som kunna antagas icke vara lämpade för särskoleundervisning eller icke kunna tillgodogöra sig sådan undervisning; samt

d) *vårdhem* för höggradigt efterblivna vuxna, som icke kunna vårdas i arbetshem eller ålderdomshem för efterblivna.

I stället för ålderdomshem för efterblivna må anordnas särskilda platser för åldringar vid arbetshem. Där så finnes lämpligt bör inrättas daghem för efterblivna barn och vid vårdhem anordnas sysselsättningsavdelning.

I stället för ålderdomshem för efterblivna må anordnas särskilda platser för åldringar vid arbetshem. Där så finnes lämpligt bör inrättas daghem för efterblivna barn samt externa arbets- och sysselsättningsavdelningar för de under a) angivna

(Kungl. Maj:ts förslag:)

(Utskottets förslag:)

efterblivna ävensom vid vårdhem anordnas sysselsättningsavdelning.

23 §.

1 mom. Klagan över beslut rörande inskrivning eller intagning vid särskola eller vårdanstalt, utskrivning från sådan skola eller anstalt eller rörande överflyttning från en skola eller anstalt till annan ävensom över beslut rörande den öppna vården må föras hos vederbörande huvudtillsynsmyndighet. Talan mot beslut, varigenom inskrivning vägrats, må fullföljas, förutom av den som saken rör, av skolstyrelsen, barnavårdsnämnden eller fattigvårdsstyrelsen.

2 mom. Har huvudtillsynsmyndigheten förklarat, att någon skall inskrivas vid särskola eller vårdanstalt eller intagas å vårdhem, eller lämnat framställning om slutlig utskrivning utan bifall, må ändring i beslutet sökas hos Konungen genom besvär, som skola *hava inkommit* till inrikesdepartementet *inom en månad från det klaganden erhållit kännedom om beslutet.*

Övriga av huvudtillsynsmyndigheten jämlikt 1 mom. meddelade beslut må icke överklagas.

Huvudtillsynsmyndighetens beslut går i verkställighet utan hinder av att klagan föres.

B. att motionerna I: 361 och II: 466 måtte anses besvarade genom vad utskottet ovan anfört och hemställt.

Stockholm den 27 april 1954.

DAVID NORMAN.

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Sten, Nils Elowsson, fru Svenson, herrar Axel E. Svensson, Lundgren, Huss och Grönkvist;

från andra kammaren: fru Västberg, herrar Hagård, Carlsson i Bakeröd, fröken Höjer, fru Sjöstrand, fröken Sandell, herr Johansson i Södertälje och fru Eriksson i Ängelholm.

Reservation

av herr *Huss*.
